

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Ühiskonna ja infoprotsesside analüüsi õppekava

Katriin Põlluäär

**EESTI LEIBKONDADE KULUTUSED ERINEVATELE
KULUGRUPPIDELE ERINEVATE SOTSIAALDEMOGRAAFILSTE
TUNNUSTE LÕIKES ENNE JA PÄRAST COVID-19 PANDEEMIA
PUHKEMIST**

Magistritöö

Juhendaja: Mai Beilmann, PhD

Tartu 2021

Sisukord

SISSEJUHATUS	6
1. UURIMUSE TAUST	9
1.1. Tarbimisühiskond.....	9
1.2. Tarbimine ja stratifikatsioon	9
1.3. Kulutused toidule ja mittealkohoolsetele jookidele	11
1.4. Kulutused väljas söömisele ja toidu kaasatellimisele	13
1.5. Kulutused alkoholile ja tubakatoodetele	13
1.6. Kulutused eluasemele.....	15
1.7. Kulutused riidele ja jalanõudele	16
1.8. Kulutused haridusele	17
1.9. Kulutused kultuurile ja vabale ajale	17
1.10. Kulutused transpordile	19
1.11. Kulutused tervishoiule.....	20
1.12. Eelmise kriisi mõju leibkondade tarbimisele	21
PROBLEEMISEADE JA UURIMISKÜSIMUSED	23
2. METOODIKA	24
2.1. Andmed	24
2.2. Analüüsimetodid.....	24
2.3. Tunnused	25
2.3.1. Kulugrupid.....	25
2.3.2. Leibkonna tulukvintiil	26
2.3.3. Leibkonna tüüp	26
2.3.4. Leibkonnapea haridustase.....	27

2.3.5. Leibkonnapea sugu ja kodune keel.....	27
2.3.6. Leibkonna elukoha asustustihedus	27
2.3.7. Leibkonnapea vanus	27
3. ANALÜÜS JA TULEMUSED.....	28
3.1. Leibkonna tüüp.....	28
3.1.1. Leibkonna tüübi jaotus tulukvintiili järgi	28
3.1.2. Leibkonna tüübi jaotus leibkonnapea haridustaseme järgi.....	29
3.1.3. Leibkonna tüübi jaotus leibkonnapea soo ja koduse keele järgi	29
3.1.4. Leibkonna tüübi jaotus leibkonnapea vanuse järgi.....	29
3.1.5. Leibkonna tüübi jaotus elukoha asustuspiirkonna järgi	30
3.2. Multinoomne logistiline regressioonanalüüs	30
3.2.1. Mudel toidule ja mittealkohoolsetele jookidele tehtud kulutuste prognoosimiseks leibkonna sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal	30
3.2.2. Mudel väljaspool kodu söömisele tehtud kulutuste prognoosimiseks leibkonna sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal	32
3.2.3. Mudel alkoholile ja tubakatoodetele tehtavate kulutuste prognoosimiseks leibkonna sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal	33
3.2.4. Mudel eluasemele tehtud kulutuste prognoosimiseks leibkonna sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal	34
3.2.5. Mudel riidele ja jalanõudele tehtud kulutuste prognoosimiseks leibkonna sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal	35
3.2.6. Mudel haridusele tehtud kulutuste prognoosimiseks leibkonna sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal	36
3.2.7. Mudel vabale ajale tehtud kulutuste prognoosimiseks leibkonna sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal	37
3.2.8. Mudel transpordile tehtud kulutuste prognoosimiseks leibkonna sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal	38

3.2.9. Mudel tervishoiule tehtud kulutuste prognoosimiseks leibkonna sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal	39
4. ARUTELU JA JÄRELDUSED	41
4.1. Kulutused toidule ja mittealkohoolsetele jookidele	41
4.2. Kulutused söömisele väljaspool kodu	42
4.3. Kulutused alkoholile ja tubakatoodetele	43
4.4. Kulutused eluasemele.....	44
4.5. Kulutused riidele ja jalanõudele	45
4.6. Kulutused haridusele	46
4.7. Kulutused vabale ajale	46
4.8. Kulutused transpordile	47
4.9. Kulutused tervishoiule.....	48
4.10. Muutused leibkondade kulutustes	48
KOKKUVÕTE	51
SUMMARY – Expenditures of Estonian households by socioeconomic characteristics before and after the Covid-19 pandemic outbreak.....	53
KASUTATUD ALLIKAD	55
LISAD	63
Lisa 1. Leibkondade arv leibkonna tüübi järgi 2019. ja 2020. aastal.....	63
Lisa 2. Leibkonnatüübi jaotus tulukvintiili järgi, 2019. a	63
Lisa 3. Leibkonnatüübi jaotus tulukvintiili järgi, 2020. a	63
Lisa 4. Leibkonnatüübi jaotus leibkonnapea haridustaseme järgi, 2019. a.....	64
Lisa 5. Leibkonnatüübi jaotus leibkonnapea haridustaseme järgi, 2020. a.....	64
Lisa 6. Multinoomne logistiline regressioonanalüüs toidule ja mittealkohoolsetele jookidele tehtud kulutuste suuruste prognoosimiseks sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal.....	65

Lisa 7. Multinoomne logistiline regressioonanalüüs väljas söömisele tehtud kulutuste suuruse prognoosimiseks sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal.....	66
Lisa 8. Multinoomne logistiline regressioonanalüüs alkoholile ja tubakatoodetele tehtud kulutuste suuruse prognoosimiseks sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal.....	68
Lisa 9. Multinoomne logistiline regressioonanalüüs eluasemele tehtud kulutuste suuruse prognoosimiseks sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal.....	70
Lisa 10. Multinoomne logistiline regressioonanalüüs riidele ja jalanõudele tehtud kulutuste suuruse prognoosimiseks sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal	71
Lisa 11. Multinoomne logistiline regressioonanalüüs haridusele tehtud kulutuste suuruse prognoosimiseks sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal.....	73
Lisa 12. Multinoomne logistiline regressioonanalüüs vabale ajale tehtud kulutuste suuruse prognoosimiseks sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal.....	75
Lisa 13. Multinoomne logistiline regressioonanalüüs transpordile tehtud kulutuste suuruse prognoosimiseks sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal.....	77
Lisa 14. Multinoomne logistiline regressioonanalüüs tervishoiule tehtud kulutuste suuruse prognoosimiseks sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal.....	79
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks	81

SISSEJUHATUS

Tarbimisühiskonnas on laialdaselt võimalik tarbida erinevaid tooteid ja teenuseid. Tarbimiseks tuleb tihti teha ka kulutusi ehk rahalisi väljaminekuid. Seega tuleb tarbimise juures vaadata nii leibkondade harjumusi kui ka võimalusi (Jackson jt, 2006). Rahalised väljaminekud võivad leibkondade lõikes olla väga erinevad, sest leibkondadel on erineva suurusega sissetulekud. Nii väljaminekute kui ka sissetulekute suurust võivad mõjutada erinevad sotsiaaldemograafilised tegurid (Vihalemm ja Keller, 2011; Kamakura ja Mazzon, 2013). Erinevad võimalused tarbida võivad tekitada erinevatel gruppidel vastakaid emotsioone (Rafferty, 2011). Näiteks on erinevates uuringutes esile toodud, et lapsed ja noorukid on tundlikumad materiaalsete asjade omamise ja neist ilmajäetuse suhtes – nende jaoks on oluline, et nad ei eristuks negatiivses mõttes eakaaslastest (Pugh, 2004; Waerdahl, 2005; Vihalemm ja Keller, 2011). Kulutuste suurus ja kulugrupid, millele üldse kulutatakse, võivad aga riigiti või rahvusesti erineda – kulutused erinevatele kulugruppidele võivad olla mõjutatud erinevatest traditsioonidest ja kommetest, kuid ka kliimast ja muudest teguritest.

Tarbimine seostub tavakäsitluses paljudel eeskätt poodlemisega, mis võib olla viis aja veetmiseks. Poodelda saab nii füüsiliselt kaubanduskeskustes käies kui ka veebipoodide lehekülgi sirvides. Paljude jaoks ei ole vaja poodides käimisel isegi midagi osta, vaid nad lihtsalt naudivad poodides ringi käimist ja toodete vaatamist ning proovimist, inimese jaoks võib olla nauding ka lihtsalt asjade imetlemine (Bauman 2001: 9–10; Keller, 2005). Poodides käimine või poodide veebilehtede sirvimine võib tekitada hetke emotsioonidest tingitud impulsiivseid oste, mida muidu ei oleks tehtud. Ostmisvõimalused on seotud inimese ressursidega ehk sissetulekute suurusest sõltub eelarve.

Eestis on kaubandus olnud suhteliselt heal järjel viimased paar aastat kuni 2020. aastani. Koroonakriisi kevadel langesid paljude ettevõtete kuukäibed, sest eriolukorrast tingituna pidid paljud kauplused ajutiselt oma ukseid sulgema ning nii jäid paljud ostud sooritamata. Statistikaameti ettevõtete kiirstatistika andmetel oli 2020. aasta hulgi- ja jaekaubanduse kuukäive võrreldes eelmise aasta sama ajaga lausa 24% madalam (Statistikaameti kodulehekülg).

Seoses COVID-19 pandeemia puhkemisega on 2019. ja 2020. aasta olnud väga erinevad – 2019. aastal oli tööturul hea seis, majandus oli kasvamas. 2020. aasta on aga varasema aasta vastand – keegi ei osanud ette näha sellise ulatusega kriisi, mis mõjutas sügavalt nii inimeste tervist kui ka majanduslikku toimetulekut. Kuna 2020. aastal toimusid pandeemia tõttu tööturul suured muutused, siis olid paljude inimeste sissetulekud sellest mõjutatud. Samuti pidid inimesed pandeemiaga seoses oma harjumusi muutma (Sheth, 2020). Sotsiaalne distantseerumine on kaasa toonud igapäeva tegevuste ümberkorraldusi, näiteks koolis ja tööl käimine on asendunud distantsõppe ja kodukontoriga. Sellega seoses pidid inimeste tarbimisharjumused muutuma ja kohanduma vastavalt olukorrale.

Käesolevas magistritöös on erineva sotsiaaldemograafilise taustaga leibkondade tarbimismustreid ja kulutusi 2019. ja 2020. aastal uuritud leibkonna sotsiaaldemograafiliste näitajate abil. Tarbimismustreid on uuritud leibkonnapea soo, vanuse ja hariduse ning leibkonna elukoha asustuspriirkonna tiheduse, koduse keele, tulukvintiili ja leibkonnatüübi lõikes. Töö eesmärk on leida, kuidas erinevad eri sotsiaaldemograafilise taustaga leibkondade tarbimismustrid ja kuidas on COVID-19 pandeemia levik leibkondade tarbimismustreid muutnud. Töös on kasutatud Eesti Leibkonna eelarve uuringu 2019. ja 2020. aasta andmeid.

Lähtuvalt eesmärkidest on püstitatud uurimisküsimused:

- 1) Millised olid erineva sotsiaaldemograafilise taustaga leibkondade tarbimismustrid 2019. ja 2020. aastal?
- 2) Kuidas on COVID-19 leviku olukorras muutunud erineva sotsiaaldemograafiliste taustaga leibkondade kulutused?

Magistritöö on jaotatud neljaks suuremaks osaks. Esimene osa on teoreetilise tausta avamine, mis hõlmab klassikalisi (tarbimis)sotsioloogilisi käsitlusi leibkondade tarbimismustritest kombineerituna uuemate empiiriliste uuringute tulemustega. Käsitletud on tarbimisühiskonna ja tarbimise stratifikatsiooni temaatikat ning toidule ja mittealkohoolsetele jookidele, väljas söömisele ja toidu kaasatellimisele, alkoholile ja tubakatoodetele, eluasemele, riieteile ja jalanõudele, haridusele, vabale ajale, transpordile ning tervishoiule tehtud kulutusi mõjutavaid tegureid. Lisaks on lühidalt kirjeldatud tarbimismustrite muutusi 2008. aasta majanduskriisi ajal.

Töö metodoloogia osas on tutvustatud andmete päritolu, tehtud ülevaade tunnustest ja kirjeldatud lõputöö analüüsimeetodit. Magistritöö kolmas osa ehk analüüsiosa on kvantitatiivne ning põhilise analüüsimeetodina on kasutatud multinoomset logistilist regressioonanalüüsi. Andmeanalüüsi eesmärk on võrrelda erineva sotsiaaldemograafilise taustaga leibkondade tarbimismustreid 2019. ja 2020. aastal. Neljandas osas on esitatud andmeanalüüsi tulemustel põhinevad järeldused ja arutelu.

Autor tänab oma juhendajat Mai Beilmanni konstruktiivse tagasiside ja kasulike näpunäidete eest. Lisaks tänab autor Liina-Mai Toodingut väärtuslike nõuannete eest andmeanalüüsi teostamisel.

1. UURIMUSE TAUST

Tarbimine on igapäevane tegevus, kuid tarbimise soovid ja vajadused võivad olla inimestel väga erinevad. Toodete ja teenuste tarbimise abil võivad inimesed kujundada enda identiteeti (Miller, 2010: 50; Wattanasuwan, 2005; Zukin ja Maguire, 2004). Inimese valikud tarbimises on ühelt poolt kindlasti mõjutatud tema tarbimisvõimalustest (Jackson jt, 2006), teiselt poolt tema ja ta leibkonna tarbimisharjumustest ja -tavadest (Wattanasuwan, 2005). Nii näiteks on leibkonniti väga erinev, mida tarbitakse esmavajaduste rahuldamiseks ja mida peetakse luksuskaubaks (Chai, 2018). Niisiis kujunevad tarbimismustrid välja lähtuvalt inimese harjumustest, soovidest ning võimalusest.

1.1. Tarbimisühiskond

Tänapäeval on tarbimine tehtud inimestele võimalikult lihtsaks. Tänapäevases tarbimisühiskonnas on tarbimine midagi hoopis enam kui kaupade ja teenuste ostmine ja kasutamine: tarbimine on oluline osa inimese identiteedist ja tarbimise abil võrreldakse ennast teistega. Samuti positsioneeritakse ennast ühiskonnaredelil just tarbimise abil. Aina kiirem ja mitmekülgsem tarbimisühiskond annab väga palju erinevaid võimalusi inimestele nii suhtlemiseks, eneseteostuseks kui ka identiteedi kujundamiseks (Miller, 2010: 50; Wattanasuwan, 2005; Zukin ja Maguire, 2004; Keller, 2004). Tarbimisühiskonnas sõltub tarbimise ulatus suurel määral inimese väärtustest. Nii näiteks võib ette tulla, et kui inimese jaoks on oluline teiste tunnustus, siis proovib ta rohkem panustada nende kaupade ja teenuste tarbimisele, mis on teistele ühiskonnaliikmetele nähtav, ehk tahetakse näidata, et ollakse võimelised mingeid kaupu ja teenuseid tarbima, kuigi tegelikult võivad teised vajadused selle all kannatada, sest kogu ressurss on kulutatud silmatorkavale tarbimisele (Ritzer, 2001). Tahe silmatorkavatele kaupadele kulutada võib olla mõjutatud paljudest asjaoludest, kuid kõige sagedamini seostatakse seda eesmärgiga end tarbimise kaudu ühiskonnas näilikult tegelikust paremale kohale positsioneeruda.

1.2. Tarbimine ja stratifikatsioon

Inimest mõjutavad erinevad sotsiaalsed suhted ja väärtushinnangud. Tarbimisega seotud väärtushinnangud võivad leibkonnaliikmete vahel erineda. Tarbimine võib iseäranis madalamate sissetulekute korral tekitada leibkonnaliikmete vahel palju pingeid, sest liigne ja üle enda

võimaluste tarbimine võib leibkonnale majanduslikke raskusi tekitada. Lisaks võib tarbimisvõimaluste puudumine tekitada negatiivseid emotsioone (Keller, 2004). Ka väheste rahaliste võimalustega inimesed soovivad tarbimisühiskonnast osa saada ja tihtipeale kulutatakse just sellistele kulugruppidele, mida ka teised ühiskonnaliikmed võivad märgata (Veblen, 1899). Inimese jaoks on oluline, et teda märgatakse teiste ühiskonnaliikmete poolt ja et arvamus temast ei oleks negatiivne. Mõnikord proovitakse oma kuvandit tarbimisega kujundada, sest iseäranis just väiksemate majanduslike võimalustega inimesed võivad arvata, et kui lubada endale mõningaid silmatorkavalt kalleid kaupu, siis kõrvalseisjad ei saa aru, et nad tarbivad üle oma võimaluste. Nii loodetakse endast jätta jõukam mulje (Ritzer, 2001; Veblen, 1899). Ritzeri (2001) arvates võivad inimesed kokkuhoidlikult elada, kui nad saavad tarbida neid kaupu, mis nende jaoks on tegelikult liiga kallid, kuid mida teised ühiskonnaliikmed näevad. Kokkuhoiu eesmärk ongi tekitada endale võimalus tarbida selliseid kalleid kaupu, mis jätkaks mulje, et inimene on jõukas ja edukas.

On leitud, et kuna erinevate sotsiaalsete gruppide tarbimis- ja maitse-eelistused on väga erinevad, siis alati ei pruugi vähemate võimalustega tarbijad tegelikult aru saada, mida neil jõukamana paistmiseks tarbida tuleks. Bourdieu (1984) järgi on igal sotsiaalsel klassil maitse-eelistused, mis tulenevad just sellest klassist, kuhu inimene kuulub ning sellesse klassi kuuludes tarbijad justkui taastoodavad ja tugevdavad oma klassikuuluvust ning sellega kaasakäivaid eelistusi. Ühiskonnaliikmetel on vastavalt oma sotsiaalsele positsioonile kindlad eelsoodumused ja maitse-eelistused, mida inimesed järgivad tihti ka alateadlikult. Sellest tulenebki, et silmatorkav tarbimine ei pruugi alati anda soovitud tulemust ja näidata üle oma võimete tarbijat sellises valguses, nagu ta ise lootis.

Samuti on erinevatel sotsiaalsetel gruppidel just neile iseloomulikud harjumused, väärtused ja traditsioonid, mis neid teistest gruppides eristavad ning need erinevused on tihti seotud leibkonna majandusliku olukorraga (Katz-Gerro, 2002). Majanduslik olukord võib tarbimisharjumusi kujundada just eelarve suuruse ja harjumuste püsivuse tõttu. Majanduslik olukord mõjutab leibkonna eelarve struktuuri – mida madalama sisstulekuga on leibkond, seda suurema osa eelarvest hõlmavad sundkulutused, näiteks toidu- ja eluasemekulutused (Leesment, 2018). Sundkulutused moodustavad proportsionaalselt suurema osa just madalama sissetulekuga leibkondade eelarvetes, sest nendele kulugruppidele peab kulutama ning väikese eelarve puhul ei

pruugigi muudele kulugruppidele eriti jätkuda, sest sundkulutused hõlmavad suurema osa eelarvest.

1.3. Kulutused toidule ja mittealkohoolsetele jookidele

Igapäevaseks toimimiseks vajab inimene toitu; ka Maslowi vajaduste hierarhias on esimesel tasandil füsioloogilised vajadused ehk vajadus näiteks vee ja toidu järele (Maslow, 1943). Leibkonna kogukulutustest väga suur osa kulubki just toidule (Leesment, 2018; Mürsoo ja Põlluäär, 2021). Aastatel 2012. ja 2015 ei olnud Eestis elavate eestlaste ja muude rahvuste tarbimisstruktuur toidukulude osas erinev – nii eestlased kui muu rahvusest isikutel moodustasid toidukulud veerandi kogukulutustest (Trumm, Kiisel, Lees ja Keerberg, 2019). Leibkonna ülalpidaja tööturustaatusel on väga palju, kui palju saadakse toidule kulutada – kui inimene on jäänud töötuks, siis tema kulutused toidule langevad (Antelo, Magdalena ja Reboredo, 2017). See võib tuleneda sellest, et kuna kulutused toidule moodustavad väga suure osa kogukulutustest, siis on see esimene kulugrupp, kust sissetulekute kahanedes tuleb kulutusi kokku hoidma hakata.

Toidulauda on võimalik katta väga erinevate valikutega ning mitmekülgne toitumine ei pruugi olla kõigile leibkondadele võimalik. Manig ja Moneta (2009) on enda analüüsides leidnud, et kõrgema sissetulekuga leibkonnad maksavad kõrgemat ühikuhinda toidu eest ehk nad kulutavad toidule rohkem kui madalama sissetulekuga leibkonnad. Kõrgem ühikuhind võib näidata seda, et toit on kvaliteetsem. Madalama sissetulekuga leibkonnad peavad tihti piirama enda toidukorvi valikuid ja ostavad endale jõukohasemaid toiduaineid. Tihti ostetakse odavaid kaloririkkaid toiduaineid või toite (Baumann, Szabo ja Johnston, 2019). Kõrgema sissetulekuga leibkonnad saavad lisaks kvaliteetsemale toidule endale lubada ka mitmekülgsemat toitu. Samas on Engeli seadusega öeldud, et kui inimese sissetulek kasvab, siis väheneb just toidule tehtud kulutuste osakaal (Timmer, Falcon ja Pearson, 1983). Seda võib seletada sellega, et kui sissetulek on madalam, siis suure osa kulutustest kulubki toidule ning sissetuleku kasvades ei moodusta kulutused toidule enam nii suurt osa.

Toidu tarbimine kodus võib palju sõltuda sellest, millises leibkonnas isik elab. Flandrini (1996) sõnul on erinevatel sotsiaalsetel gruppidel erinevad söömisharjumused. See võib tuleneda ka leibkonna ressurssidest – kes ja kui palju ning milliselt suudab toidulauda katta. Kui kõrgema sissetulekuga inimesed saavad toidule kulutada rohkem, siis pensionärid kulutavad toidule ja

jookidele vähem raha kui keskmine inimene (Kinsey, 1994). Vanemaealiste väiksemad toidukulutused on kindlasti tingitud ka sellest, et nende sissetulek võib olla tööl käivatest inimestest kordades madalam ja nii peavad nad toidukulutuste arvelt kokku hoidma. Paljud vanemaealised on toimetulekuraskustes ja neid võib saata madal majanduslik heaolu (Ainsaar ja Maripuu, 2009). Madal heaolu võib olla tingitud ka sellest, et tihti elavad vanemaealised inimesed üksinda ehk sõltuvad vaid iseenda sissetulekutest.

Leibkondade toidu tarbimist võrreldes pööratakse palju tähelepanu stratifikatsiooni avaldumisele tervislikus toitumises. Eesti Põllumajandusministeeriumi 2011. aastal tellitud uuringu põhjal eelistavad Eesti elanikud rohkelt puu- ja juurvilju, sest need aitavad edendada tervislikku eluviisi. Samas on uuringutega tõestatud, et madalamal sotsiaalmajanduslikul järjel olevates leibkondades elavad lapsed ja täiskasvanud söövad liiga vähe puu- ja juurvilju (Harro, 2002; Brennan, Henry, Nicholson, Kotowicz ja Pasco, 2010). Paljud madalama sissetulekuga naised väidavad, et nende jaoks jäävad puu- ja juurviljad liiga kalliks, et neid pidevalt tarbida (Inglis, Ball ja Crawford, 2005). Samuti on leitud, et puu- ja juurviljade tarbimine on väiksem leibkonnas, kus lapsi kasvatab vaid üks vanem (Stewart ja Menning, 2009). Uuringust „Eesti elanike toitumisharjumused ja toidukaupade ostueelistused“ tuli 2011. aastal välja, et kolmandik kõrgharidusega inimestest peab väga tähtsaks tervislikku toitumist ehk seda, et toidulaua oleks palju juur- ja puuvilju ning toidulaud oleks üleüldiselt mitmekesisem. Puu- ja juurviljade tarbimise sagedus võib sõltuda ka hooajast, sest osade puu- ja juurviljade hinnad on vastavalt hooajale muutlikud.

Viimase saja aastaga on puu- ja köögiviljade jõudmine Eesti leibkondade toidulauale sagenenud – kui 1925. aastal hõlmasid puu- ja köögiviljad Tallinna töölisleibkonna ühes päevas tarbitud toidust 10%, siis 2014. aastal juba 26% päevasest toidukogusest (Statistikaamet, 2018). See ei tähenda aga seda, et toidupuudus oleks lahendatud probleem. Toidupanga andmetel aidati 2020. aastal igal nädalal umbes 10 000 isikut toiduabiga (Toidupanga kodulehekülg) ning toidupanga tegevjuht Boerefijn (2020) on samuti kinnitanud, et abivajajate hulk kasvab. Seega on Eestis endiselt palju selliseid leibkondi, kes peavad hakkama saama väga madala sissetulekuga ja kellel ei jätku piisavalt raha toidu ostmiseks ning keda tuleb aidata.

1.4. Kulutused väljas söömisele ja toidu kaasatellimisele

Kodust väljaspool söömine võib olla kulukas, kuid siiski leiavad erinevad leibkonnad võimalusi endale seda lubada. Kuigi kõrgema sissetulekuga leibkonnad kasutavad rohkem kaasatellimise võimalust kui madalama sissetulekuga leibkonnad, siis suudavad ka väiksemate võimalustega leibkonnad endale valmistoidu ostmist lubada (Trumm jt, 2019). Toidu tellimiskoht sissetulekugrupiti aga erineb – madalama sissetulekuga leibkondade jaoks on oluline, et toit oleks taskukohane ja toitev ning tihti suurema kalorisaldusega võrreldes kodus tehtud toiduga (Inglis jt, 2005). Toitu tellitakse rohkem kiirtoidurestoranidest, kus toit ei ole eriti tervislik (Miura, Giskes ja Turrell, 2009). Lisaks on näidatud, et madalama sissetulekuga inimesed tellivad kiirtoitu ka sellepärast, et neil ei pruugi toidutegemiseks palju aega olla, sest peab tööl käima pikkades vahetustes ja tegema aeganõudvaid majapidamistöid (Inglis jt, 2005). Ühe vanemaga leibkondades võib tihti esineda sissetulekuraskusi, sest pere- ja tööelu ühildamine on keeruline, sest kõik sõltub ühest vanemast ning see võib tihti viia majanduslikult keerulisse olukorda (Sinisaar ja Tammpuu, 2009). Inglis jt (2005) leidsid, et kui leibkonna rahakott võimaldab, siis just naised, kes oma lapsi üksinda kasvatavad, kasutavad toidutellimise võimalust. Toidutellimine võib olla vältimatu tegevus, sest kogu leibkonna toimimine sõltub ühest vanemast ja piisava sissetuleku tagamiseks on nad pikkade vahetustega või mitmel töökohal tööl ja nii ei jää aega toiduvalmistamiseks. Trumm jt (2019) leidsid, et aastate jooksul on Eestis kasvanud kulutused väljas söömisele just lastega leibkondadel. See võib tuleneda ka sellest, et elutempo on muutunud järjest kiiremaks ja kodus söögitegemiseks aega napib või puuduvad oskused.

Üldiselt on siiski nii, et restoranides jt söögikohtades söömas käimist mõjutab kindlasti leibkonna eelarve suurus: mida kõrgemad on sissetulekud, seda rohkem kulutatakse väljaspool kodu toitlustusele (Leesment, 2018). Restoranides tehtavate kulutuste osatähtsus olenebki suuresti leibkonna sissetulekuvintiilist. Leesment (2018) leidis, et aastate jooksul on jäänud samaks: mida kõrgema sissetulekuga leibkond, seda suurem osa leibkonnaliikmete toidukulutustest tehakse restoranides.

1.5. Kulutused alkoholile ja tubakatoodetele

Üldiselt on Eesti elanike alkoholitarbimine olnud viimase viie aasta jooksul languses (Vainu, 2018; Lepane jt, 2020). Vainu (2018) tõi enda analüüsis välja, et alkoholi tarbitakse väiksemates

kogustes ja harvemini kui varasematel aastatel. Lisaks jõustus 2019. aasta suvel seadus, mille eesmärk oli alkoholi nähtavust poodides piirata ning selle seaduse tulemusena langes ka impulssostude arv ehk alkoholi ostmine peaks veelgi langema (Kandla jt, 2019). Samuti on ka tubakatoodete tarbimine ja suitsetajate arv viimaste aastatega oluliselt vähenenud (Orro, Josing, Hansa, Reiman ja Lepane, 2019). Siiski on Eestis veel suur hulk neid inimesi, kes neid tootegruppe igapäevaselt või aegajalt tarbivad.

Brennan jt (2010) tõid enda uuringus välja, et kõrgemalt haritud ja heal töökohal töötavad inimesed kalduvad suitsetama ja alkoholi tarbima ja nendele kulugruppidele kulutama rohkem kui madalamalt haritud inimesed. Üheks põhjuseks toodi, et kõrgemalt haritud inimestel võib olla õhtuti palju erinevaid kohtumisi partnerite või klientidega restoranides, kus juuakse mõni klaas veini. Nende suuremad kulutused alkoholile ja tubakatoodetele on seletatavad sellegagi, et nad tarbivad kallimaid tooteid. Ka Sotsiaalministeeriumi tellitud uuringus „Elanike alkoholitarbimine ja piiriülene alkoholi ostmine“ (2018) leiti, et iganädalaselt alkoholitarbijaid on kõige rohkem just nende seas, kelle sissetulek on kõrgem.

Mitmetes teistes uuringutes on aga selgunud, et madalama haridustasemega inimesed kulutavad oma sissetulekust proportsionaalselt suurema osa tubakatoodetele kui seda teevad kõrgemalt haritud inimesed (Siahpush jt, 2018; Berkman Kawachi ja Glymor, 2014: 20). Eesti Konjunkturiinstituudi aastaraamatus „Tubakatoodete turg ja tarbimine“ (2019) tuli samuti välja, et Eestis on suitsetajaid rohkem just madala sissetulekuga ja madala haridustasemega inimeste seas. Lisaks on suitsetajaga leibkondadel tõenäosus kulutada rohkem ka tervishoiule, sest pikaajalise suitsetamisega võivad kaasneda terviseriskid.

Alkohoolsete jookide, tubakatoodete ja narkootikumide puhul tuleb arvestada, et inimesed võivad varjata, kui suuri kulutusi nad nendele kulugruppidele teevad, sest nende toodete tarbimine võib olla ühiskonnas taunitud. Seega võivad inimesed alahinnata kulutuste ulatust nendele kulugruppidele. Siiski on uurimustes välja tulnud, et Eesti mehed suitsetavad naistest rohkem ning mitte-eestlased eestlastest rohkem (Orro jt, 2019). Tuleb rõhutada, et kuigi kulutuste suurus ja osatähtsus nendele kulugruppidele võivad riigiti erineda, on jõukamates leibkondades kulutuste osatähtsus nendele kulugruppidele üldjuhul siiski madalam (Leesment, 2018). See võib tuleneda sellest, et suurema eelarve korral ei võta see kulugrupp nii suurt osa eelarvest.

Esimesed uuringud pandeemia mõjust alkoholi tarbimisele annavad vastakaid tulemusi. Osades riikides on märgatud, et alates 2020. aasta teisest kvartalist on alkoholiga seotud surmade arv märkimisväärselt kasvanud (Breen ja Manders, 2021). Alkoholiga seotud surmade arv võib olla tõusnud sellest, et 2020. aasta kevadel oli riikide täielik sulgemine, mille tagajärjel pidid inimesed jääma koju ning nende liikumine oli tugevalt piiratud. Selle tulemusena kasvas ka alkoholi tarbimine ning selle tulemusena suri rohkem inimesi alkoholi liigtarbimise tõttu. Samas on osad autorid leidnud, et neid tooteid tarbiti siis just vähem, sest alkoholi tarbitakse tihti koos sõpradega ning erinevates lokaalides, mis olid 2020. aastal valdavalt kinni või väga piiratult avatud (Sheth, 2020).

1.6. Kulutused eluasemele

Kulutused eluasemele on sarnaselt toidukulutustega üks leibkonna olulisemaid kulusid, kuid kulutuste suurus ja eluaseme seisukord võib väga palju sõltuda erinevatest asjaoludest. Madalama sissetulekuga leibkondadel kulub suur osa sissetulekust eluasemele (Trumm jt, 2019). Kulutused eluasemele on pidevad ning rahaliselt raskematel aegadel ei saa neid kulutusi ka eriti koomale tõmmata. Raamat (2014) tõi enda analüüsis välja, et eluaseme kommunaalteenuste tasumisega esines makseraskuseid rohkem mitte-eestlastel kui eestlastel. Lastega leibkondadel on suuremad kulutused eluasemele, sest lastega peredel on tavaliselt suuremad eluasemed (Sammul, Varblane ja Tiit, 2013; Mürsoo, 2019). Lisaks on kõik eluasemega seotud kulutused lastega leibkonnas suuremad kui lasteta leibkondades. Siiski võib lasterikastel peredel, üksikvanematel ning noortel esineda raskusi eluaseme saamisel, sest nende eelarve ei pruugi olla piisavalt suur (Tasuja, 2011).

Eluasemekulude katmisel võib raskusi esineda siiski ka vanemas eas ja siis, kui püsiv eluase on juba leitud. Trumm jt (2019) leidsid oma analüüsis, et kuigi kinnisvara omanikke on kõige rohkem just vanemaealiste seas, tasub iga kümnes vanemaealine (eagrupis 66–74) endiselt igakuist pangalaenu oma eluaseme eest ning 12% Eesti vanemaealistest kurdab, et nende kulud eluasemele on liiga kõrged. Eluasemekulud võivad piirkonniti märkimisväärselt erineda. Linnades kulub eluasemetele rohkem, sest seal on kõrgem üüri- ja ostuhind (Kernel, 2001; Mürsoo, 2020). Kinnisvara hind on linnades palju kõrgem ja sinna elamu ostmise ning eluasemelaenu osamakse igakuine tasumine võib võtta suure osa leibkonna eelarvest. Kuigi linnades tuleb eluaseme eest suurem summa välja käia, siis tihtipeale saadakse selle summa eest ka kordades väiksem eluruum

kui oleks saadud maapiirkonnas (Tasuja, 2011). Maapiirkondades on ühe leibkonnaliikme kohta keskmiselt palju rohkem ruutmeetreid kasutada.

1.7. Kulutused riitele ja jalanõudele

Kui sööma ja kusagil elama peab iga päev ning kulutused nendele kulurühmadele on pidevad, siis on kulugrupid, millele ei kulutata eriti regulaarselt, vaid siis, kui selleks tekib soov või vajadus. Uute riiete ja jalanõude ostmiseks ei pruugi leibkondadel kindlat mustrit olla (Magrabi, Cha, Chung ja Yang, 1991:52). Ostetakse oma vajaduste ja võimaluste järgi. Siiski peavad madalama sissetulekuga leibkonnad leppima, et neil ei ole nii suuri võimalusi kulutada rõivastele ja jalanõudele kui kõrgema sissetulekuga leibkondadel (Leesment, 2018). Kõrgema sissetulekuga leibkonnad saavad endale tihedamini uusi riideid lubada, nad ei pea uute riiete ostmiseks ootama, et vanad oleksid juba kulunud või oleks kogunenud piisavalt sääste.

Lastega leibkonnad peavad tihedamini ostma rõivaid ja jalanõusid, sest lapsed kasvavad. Ühe lapsega leibkonnad kulutavad riitele ja jalanõudele üldiselt rohkem (Tiit, 2013). Lapse ülalpidamiskulude arvutamise metoodika uuendamise ja analüüsi lõppraportis (2013) leidis Ene-Margit Tiit, et kõige suuremaid kulutusi lastega leibkondade seas teevad ühe lapsega leibkonnad. Kui leibkonnas on rohkem kui üks laps, siis hakkavad ka kulutused ühe lapse kohta vähenema. Mitme lapsega leibkonnas saavad lapsed omavahel riideid ja jalanõusid jagada – nooremad lapsed saavad oma vanemate õdede või vendade väikseks jäänud riideid taaskasutada ja nii ei pea kohe poodi uusi ostma minema. See võib olla üks põhjustest, miks ühe lapsega leibkondade kulutused lapsele on suuremad, sest nendel puudub selline peresisese taaskasutuse võimalus.

Noorte jaoks on oluline materiaalsete asjade omamine, näiteks brändirõivad ja -tooted võivad neile olla väga olulised (Arvidsson, 2005). Noorte puhul on märgatud, et nende jaoks on eriti oluline just brändiriiete tarbimine, sest see näitab eakaaslastele, et neil on võimalik lubada sellist kaupa ja selle kaudu ennast määratleda (Deutsch ja Theodorou, 2010). Silmatorkamiseks mõeldud kaupade tarbimine võib just omane olla madalama sissetulekutega leibkondadele (Veblen 1899; Ritzer, 2001). Madalama sissetulekutega leibkonnas kasvavad noored proovivadki tarbimisega näidata, et nad ei ole teistest halvemad (Hemmings, 2002). Riitusele panevad suuremat rõhku just need noored, kes muidu tunnevad, et nad on teistest halvemad ja ei soovi sellist ebavõrdsust oma eakaaslastele näidata (Waerdahl, 2005). Riitus on väga oluline noorte jaoks, sest piisavalt

kvaliteetseid ja tuntud firmariideid omades on teiste noortega lihtsam sotsiaalseid kontakte hoida, sest kõikidel on samasugused kallid firmariided (Deutsch ja Theodorou, 2010). Siiski ei ole kõikidel noortel võimalus endale uusi ja tuntud firmariideid osta. Uuemad ja kallimad riided on olemas nendel noortel, kelle leibkonnas sissetulekutege probleeme ei ole ning ka teised proovivad samasuguseid kaupu ja teenuseid tarbida, et samastuda nendega (Waerdahl, 2005). Seega on paljudele noortele uute riiete ja jalanõude omamine oluline, sest see võib mõjutada nende kuuluvust ja läbisaamist teistega.

1.8. Kulutused haridusele

Kõrgema sissetulekuga leibkondadel on suuremad võimalused kulutada erinevatele kulugruppidele ning Chai (2018) leidis oma analüüsis, et sellised leibkonnad kulutavad rohkem ka sellistele valdkondadele, kus edukaks tarbimiseks on vaja eeloskusi. Näiteks kulutavad sellistest leibkondadest inimesed rohkem enda koolitamisele ehk haridusele või siis hoopis erinevatele finantsteenustele. Madalama sissetulekuga leibkondadel aga ei pruugi jätkuda võimalusi sellistele kulutustele, sest enamus sissetulekust kulub esmavajaduste rahuldamiseks.

Samuti saavad lapsed ja noored rohkem erisugustest haridusvõimalustest osa siis, kui nende vanemad on ka kõrgharidusega (Marks, Cresswell ja Ainley, 2006). Kodune olukord võib väga palju soosida haridusest osa saama. Anniste, Biin, Osila, Koppel ja Aaben (2018) on leidnud, et kõrgema haridusega vanemate lapsed käivad sagedamini huviringides ja sporditrennides. See võib tuleneda vanemate majanduslikust olukorrast, sest kõrgema haridusega vanematel on reeglina ka kõrgem palk kui madala haridustasemega vanematel.

1.9. Kulutused kultuurile ja vabale ajale

Kultuuri tarbimine võib erinevates ühiskondades olla erinev ning ühe ühiskonna sees erineb kultuuritarbimine suuresti sotsiaaldemograafiliste näitajate lõikes, nagu sugu, etniline kuuluvus või rass ning religioon (Katz-Gerro, 2002). Viimati nimetatud tunnused on tihti seotud kindlate väärtustega ja seetõttu on need ka seotud tarbimiseelistustega

Üldiselt tarbivad naised kultuuriteenuseid rohkem kui mehed (Katz-Gerro, 2002). See võib kindlasti tuleneda sellest, et arenenud riikides, sh Eestis, on just naised need, kes õpivad kauem ja omandavad keskmiselt kõrgema hariduse kui mehed. Samuti võivad naised võrreldes meestega

rohkem kulutada vabale ajale ja iluteenustele, sest erinevad ilu- ja heaoluteenuste pakkujad on lähtunud sellest, et nende toodete ja teenuste peamine tarbija on naine (Twigg ja Majima, 2014; Birari ja Patil, 2016).

Noorte puhul on meelelahutus oluline kulugrupp (Birari ja Patil, 2016) ning vaba aega veedetakse tihti kaubanduskeskustes käimisega. Suurtes kaubanduskeskustes on olemas erinevad viisid vaba aja veetmiseks, sest kaubanduskeskuste pinnal asuvad erinevad vaba aja veetmiseks mõeldud asutused – kinod, spaad, spordiklubid, mängusaalid jms kohad. Kaubanduskeskusest käiaksegi meelelahutust otsimas ja seda harrastatakse koos sõpradega (Järv, Beilmann ja Kaljuvee, 2020). Maapiirkondades aga ei ole suuri kaubanduskeskusi, kus peale kooli saab vaba aega veetmas käia. Linnast väljas elavad noored on kurnud, et neil puuduvad sellised meelelahutuslikud võimalused nagu linnas elavatel noortel (Poolakese ja Reinomägi, 2008; Järv jt, 2020). Maapiirkondades ei kuluta noored igapäevaselt nii palju meelelahutusele, sest kulutamise võimalused on piiratud.

Samuti varieerub vabale ajale tehtud kulutuste suurus leibkonnatüüpide lõikes. Leibkonnatüüpe omavahel võrreldes on leitud, et vaba aja kulutuste osakaal sissetulekutest on kõige suurem just lastega leibkondadel (Trumm jt, 2019). Kui peres on kasvamas mitu last, siis võivad vabale ajale tehtavad kulutused olla suuremad, sest neid kulutusi teeb iga laps eraldi.

Lisaks kaubanduskeskustele käiakse vaba aega nautimas erinevates kultuuriasutustes, näiteks kontsertidel: 2017. aastal käis iga teine eestimaalane mõnel kontserdil (Põlluäär, 2018; Käbin, 2020). Samuti on Eestis järjest populaarsem erinevate muuseumide külastamine (Käbin, 2020). Seega on kultuuritarbimine Eestis suhteliselt laialtlevinud tegevus. Esimestes pandeemiaaega hõlmavates analüüsides on aga leitud, et võrreldes 2019. aastaga langes muuseumikülastuste arv 2020. aastal enam kui kaks korda (Raasik, 2021). Peamiseks põhjuseks võibki lugeda COVID-19 levikut, sest paljud muuseumid pidid viiruse leviku piiramiseks külastajatele oma ukseid sulgema.

Vaba aega saab veeta ka raamatute lugemisega. Raamatute lugemisel ja nende ostmisel on ajendiks inimese enda huvi nende vastu, kuid raamatute lugemise harjumus võib kujuneda juba lapsepõlves ja vanemate eeskujul (Yarosz ja Barnett, 2001).

1.10. Kulutused transpordile

Lastega leibkondades on üheks suureks kulugrupiks transport (Sammul, Varblane ja Tiit, 2013). Kui leibkonnas on kasvamas mitu last, siis tuleb ikka ette, et auto olemasolu on vajalik, sest lapsi tuleb rohkem sõidutada kooli, trenni, huviringidesse jne. Lisaks on uuringutes leitud ka seda, et paljud lapsed ei käi koolis jalgrattaga, sest nemad ja nende vanemad arvavad, et see ei ole piisavalt ohutu, sest kergliiklusteid ei ole sellel trajektooriga või on need väga halbade tingimustega, mistõttu rattaga kooli minek on lapsele ohtlik (Järv jt, 2020). „Laste ligipääsetavuse uuringust“ (2020) selgus, et lastega leibkonnad eelistavad lapsi viia autoga kooli, sest ühistranspordiga sõites on ajakulu liiga suur ja bussid hilinevad tihti. Hilinemist tõid esile eriti maapiirkonnas elavad lapsed ja nende vanemad (Järv jt, 2020). Maapiirkonnas elavad vanemad võivad sellest hilinemise ohust tulenevalt ise rohkem oma lapsi kooli sõidutada, sest kui vanemad lähevad hommikuti linna tööle, siis ei peagi laps eraldi ühistranspordiga kooli minema, sest kõik leibkonnaliikmed liikleavad ühel suunal ja nii minnaksegi ühise autoga.

On tavaline, et kõrgema sissetulekuga leibkondadel kulub rohkem raha transpordile, sest omatakse enda sõiduvahendit ja tihtipeale on ühes leibkonnas ka mitu sõiduvahendit. Ühistranspordiga sõitmine on kindlasti soodsam ja seega kasutavad seda paljud madalama sissetulekuga leibkondadest, sest nende sissetulekute juures ei saa nad endale isiklikku sõiduvahendit lubada, sest selle ostmise ja hooldamine on kallis. Samas on ühistranspordi võimalused erinevates piirkondades väga erinevad – linnapiirkondades liigub rohkem busse, tramme jt liiklusvahendeid, aga maapiirkondades võib see olla piiratud, sest linnapiirkonnas on transpordi infrastruktuur kordades parem kui maapiirkondades. See tuli välja ka Leesmenti (2018) analüüsist, et maapiirkondades elanikud kulutasid transpordile küll oma eelarvest proportsionaalselt suurema osa kui linnapiirkonnas elavad inimesed, kuid ühistranspordile kulutati linnas rohkem. See võib tuleneda sellest, et maapiirkonnas ei ole võimalik nii palju ühistranspordiga liigelda ja sellele kulutada. Lisaks kulutatakse transpordile maapiirkondades üldiselt rohkem, sest seal on distantsid pikemad ning nende läbimiseks tuleb kasutada transpordivahendit.

Ojamaa (2021) sõnul langes 2020. aastal ühistranspordi kasutajate arv võrreldes 2019. aastaga lausa kolmandiku võrra. Kõige rohkem langes bussi, trammi ja trolliga sõitjate arv. See võib kindlasti olla tingitud erakorralisest olukorrast, kus koroonakriisi ajal inimesed püsisid rohkem

odus ja ei liikunud ühistranspordiga nii palju. Tuleb ka arvestada, et inimesed võisid eelistada enda isiklikku transpordivahendit, et üleliigseid kontakte vältida.

1.11. Kulutused tervishoiule

Tervise ja heaolu tagamiseks saab inimene ise palju teha, näiteks olla füüsiliselt piisavalt aktiivne, toitude tervislikult jne, kuid samas tuleb aegajalt ikka ette, et peab tegema kulutusi tervishoiule. Vajadus tervishoiuteenuste järele võib aastate jooksul muutuda: kulutused tervishoiule võivad kasvada vanusega, sest vanemas eas on võimalik, et tuleb hakata erinevaid ravimeid võtma (Ainsaar ja Maripuu, 2009; Vörk, 2018). Ravimite ostmisel aga tuleb teha kulutusi.

Kui oma perekonna majanduslikku olukorda hinnata heaks, siis on ka suurem tõenäosus, et tervis on hea (Harro, 2002; Leonard, Hughes ja Pruitt, 2017). Seega võivad halvemal järjel olevad leibkonnad kulutada erinevate terviseprobleemide peale rohkem, sest neil võib olla suurem soodumus halvale tervisele, kuid samas võivad madalama sissetulekuga leibkonnaliikmed halvema tervisega olla ka sellepärast, et neil puuduvad piisavad vahendid, et pidevalt enda tervise eest hoolitseda ja terviseprobleeme ennetada, sest sissetulek on piiratud ja suur osa sissetulekust läheb sundkulutuste peale. Halva tervise kujunemist võib soodustada ühekülgne toitumine ja madalama sissetulekuga inimeste jaoks võivad tervislikumad valikud jääda toidulaualt puudu just nende hinna pärast ja seetõttu toitutakse rohkem kalorirohketest toitudest, mis pikas perspektiivis ei ole siiski tervisele hea (Baumann jt, 2019; Wiig Dammann ja Smith, 2009). Regulaarselt kaloririkaste toitude söömine mõjub kindlasti tervisele (Baumann jt, 2019; Wiig Dammann ja Smith, 2009). Baumanni jt (2019) hinnangul võib hea kõhutäie küll odavalt ja kiirelt saada ning nii hoitakse kulutusi toidule kokku, kuid hiljem võib kuluda kogu see raha tervise eest hoolitsemisele, sest poolfabrikaatidest toitumine ei ole mitmekülgne ja toidulaualt on puudu tervislik ning mitmekesine toit.

Parema sotsiaalmajandusliku taustaga inimestel on tervis ka sellepärast parem, et nad teevad regulaarsemalt rohkem trenni kui madalama sotsiaalmajandusliku taustaga inimesed, mis siis, et madalama oskusega töökohad nõuavad tihti füüsilist pingutust (Brennan jt, 2010). Tervislikku eluviisi järgides on inimesed ka tervemad ja nad saavad väga palju haigusi ära hoida.

Kui kõrgema sissetulekuga inimesed kulutavad rohkem toidule ja tegevustele, mis võimaldavad tervises seisundi halvenemist ennetada, siis madalama sissetulekuga inimesed kulutavad rohkem erinevatele ravimitele, et enda tervist parandada (Vörk, Habicht, Xu ja Kutzin, 2010). Järelikult nende tervislik seisund võib olla kehvem kui kõrgema sissetulekuga inimestel, sest nemad ei pruugi teha nii palju tervisesporti ja enda keha eest hoolitseda. See võib tuleneda sellest, et tihti on madalama sissetulekuga inimestel töö väga kurnav, mis võib ka tervist rikkuda. Raske töö kurnab inimest ja siis kulutataksegi rohkem ravimitele ja toidulisanditele, sest proovitakse olukorda leevendada. Tervisespordi jaoks ei pruugi aega jätkuda. Lisaks võib madalama sissetulekutega inimestel võrreldes kõrgema sissetulekutega inimestel tervis kehvem olla ka seetõttu, et suurem eelarve lubab pidevalt teha pisikulutusi tervishoiule, mis hoiavad ära järske suuri kulutusi ja väljaminekuid.

Eestis käivad tervisekulutused paljude inimeste jaoks üle jõu, näiteks ligikaudu iga neljas Eesti elanik jäi hambaravist ilma, sest tal ei olnud piisavalt rahalisi ressursse, et teenust endale lubada (Vörk, 2018). Võrgu (2018) analüüsist selgus, et hambaravi on kõige kättesaamatum madala haridustasemega inimestele, kellel on tihtipeale ka madalam sissetulek. Kõrgema haridustasemega ja suurema sissetulekuga inimesed kulutavad hambaravile rohkem kui madalama sissetulekuga inimesed ning põhjus seisnebki selles, et madalama sissetulekuga inimesel ei ole lihtsalt piisavalt vabasid vahendeid, et hambaarstile üldse minna, sest suurema osa nende eelarvest hõlmavad juba sundkulutused toidule jms (Vörk jt, 2010).

1.12. Eelmise kriisi mõju leibkondade tarbimisele

Aastatel 2008–2011 tabas maailmamajandust ülemaailmne majandususeisutus. Eelmisest majanduskriisist tehakse käesolevas töös juttu asetamaks praegust kriisi konteksti ning võrdlemaks, kas praeguses kriisis on võrreldes eelmise kriisiga tugevamalt pihta saanud sarnased või erinevad grupid.

Eesti elanikke mõjutas rohkem kui kümme aastat tagasi olnud finantskriis tugevalt ning kriisist väljatulekuks pidid paljud inimesed enda kulutusi piirama (Gerstberger ja Yaneva, 2013). Majanduskriisid võivad mõjutada kõige rohkem just madala haridusega inimesi, kes teevad lihttöid (Voog ja Sarv, 2012; Aytac, Rankin ja Ibikoglu, 2018). Nende töökaotus võib mõjutada leibkonda eriti palju, sest tihti ei ole suudetud oma väikesest sissetulekust säästa. Samuti on sellistes

majanduskriisides suur oht töö kaotada noortel ning uue töö leidmine võib võtta kauem aega, sest töökogemus ei ole uuele töökohale saamiseks piisav ja oskused võivad olla madalamad (Verick, 2009).

2011. aastal oli kõige keerulisem toidukorvi komplekteerida madalama sissetulekuga ja vanemaealistel elanikel, sest nende jaoks oli harjumuspärane ostukorvi sisu kättesaamatu hinnatõusu tõttu, selgus Eesti Põllumajandusministeeriumi tellitud uuringu põhjal. Seega muutus osade toidukaupade ostmine kulukaks ja perekonna eelarve tuli ümber mõelda – just töötud inimesed muutsid oma kulutusi toidukaupadele kõige rohkem (Antelo jt, 2017). Kuna sissetulekud olid tollel hetkel piiratud, siis tuli kulutusi ka rohkem piirata ja seda tehti esmalt toidukaupade arvelt.

Eelmise majanduskriisi järel muutsid enda tarbimis- ja ostuharjumusi kõige vähem kõrgema sissetulekuga ja suurlinnades elavad inimesed, kõige rohkem pidid oma harjumusi muutma vanemaealised, naised ja mitte-eestlased ning madalama sissetulekuga inimesed (Voog ja Sarv, 2012). Kuna paljud ühiskonnagrupid pidid oma harjumusi muutma just sissetulekute languste pärast, siis Alho ja Keilman (2010) on leidnud, et majanduslikult keerulistel aegadel on majanduslikult haavatavamatel gruppidel kartus oma sissetuleku säilimise osas ja nad muudavad ka sellepärast enda tarbimist. Sissetulekute vähenemisel või vähenemise hirmus hakatakse toidu arvelt kokku hoidma ning toidulauale jõuab rohkem töödeldud ja kaloririkast toitu.

2010. aastal vastas 46% Eesti elanikest, et nende toimetulek oli võrreldes aasta varasemaga läinud halvemaks. Paar aastat hiljem ehk 2012. aastal vastas, et nende toimetulek on läinud aasta varasemaga halvemaks, 51% Eesti elanikest (Trumm, jt, 2019). Seega umbes pooled Eesti elanikud tundsid, et toimetulek on võrreldes aasta varasemaga läinud keerulisemaks.

PROBLEEMISEADE JA UURIMISKÜSIMUSED

Leibkondade tarbimiskäitumine on väga erinev. See võib tuleneda nii leibkonna eelarvelistest võimalustest kui ka harjumustest, väärtustest jt asjaoludest (Jackson jt, 2006; Miller, 2010: 50; Wattanasuwan, 2005; Zukin ja Maguire, 2004). Erinevatele kulugruppidele kulutuste tegemise eesmärk võib olla nii esmavajaduste rahuldamine kui ka eneseteostus ja mulje avaldamine või hoopis midagi muud (Keller, 2004; Ritzer, 2001; Veblen, 1899). Leibkondade tarbimismustrid võivad ajas muutuda sõltuvalt nende majanduslikust olukorrast ning vajaduste ja soovide muutumisest, aga ka leibkonna struktuuri, tervises seisundi muutumise ning leibkonnaliikmete vanuse kasvu tõttu. Majanduslikku olukorda võivad mõjutada erinevad kriisid, töö kaotamine ja leibkonna struktuuri muutus. Selleks, et aru saada, milliseid leibkondi on COVID-19 pandeemia kõige rohkem mõjutanud ja kuidas on muutunud Eesti leibkondade tarbimismustrid, tuleb leibkondade kulutusi analüüsida.

Käesolevas magistritöös on 2019. ja 2020. aasta erinevate sissetulekutega leibkondade tarbimismustreid ja kulutusi uuritud leibkonna sotsiaaldemograafiliste näitajate abil. Tarbimismustreid on uuritud leibkonnapea soo, vanuse, hariduse, elukoha asutuspriirkonna tiheduse ja koduse keele ning sissetulekukvintili ning leibkonnatüübi lõikes. Töö eesmärk on leida, kuidas erinevad eri sissetulekutasemega leibkondade tarbimismustrid ja kuidas on COVID-19 pandeemia levik neid muutnud? Töös on kasutatud Eesti Leibkonna eelarve uuringu 2019. ja 2020. aasta andmeid.

Eesmärgist tulenevalt on püstitatud uurimisküsimused:

- 1) Millised olid erineva sotsiaaldemograafilise taustaga leibkondade tarbimismustrid 2019. ja 2020. aastal?
- 2) Kuidas on COVID-19 leviku olukorras muutunud erineva sotsiaaldemograafilise taustaga leibkondade kulutused?

2. METOODIKA

2.1. Andmed

Magistritöös on kasutatud Leibkonna eelarve uuringu andmeid, mida Eestis kogub Statistikaamet. Leibkonna eelarve uuringu eesmärk on koguda teavet Eesti leibkondade tarbimise ja igapäevaste kulutuste kohta (Tikva ja Arnik, 2010). Samuti on see uuring oluline selgitamaks, milline on leibkondade eelarve, elamistingimused jt sotsiaalsed näitajad. Uuringut tehakse erinevatel aastatel, et oleks võimalik analüüsida leibkondade kulutusi erinevate ajaperioodide jooksul ning leida trende tarbimises. Uuringut on viimasel aastakümnel läbi viidud aastatel 2013, 2014, 2015, 2016, 2018, 2019 ja 2020, järgmine andmekogumine toimub aastal 2023. Selle uuringuga kogutud andmed leibkondade kulutuste ja tarbimise kohta on võrreldavad ka teiste riikide andmetega, sest teised Euroopa riigid korraldavad samasugust uuringut (Statistikaameti kodulehekülg). Üle Euroopa koordineerib uuringu korraldamist Euroopa Statistika ehk Eurostat. Tänu Eurostati ühtlustatud määrustele ja meetoditele on kõikide riikide tulemused võrreldavad.

Andmeid on kogutud nii leibkonna- kui ka isikuankeediga. Lisaks täidab iga leibkond ka päevikut, kus kajastuvad leibkonna kulutused (Tikva ja Arnik, 2010). Leibkonna eelarve uuringu üldkogumisse kuuluvad kõik Eestis elavad vähemalt 15-aastased isikud, va institutsioonides elavad isikud (Statistikaameti kodulehekülg). Iga aasta on valimimaht umbes 9000 leibkonda. 2019. aastal oli valimis 9193 ja 2020. aastal 9270 leibkonda.

2.2. Analüüsimeetodid

Magistritöös on kasutatud kirjeldavat statistikat leibkonna sotsiaaldemograafilistest taustast ülevaate saamiseks. Kirjeldav statistika on esitatud risttabelitena ning nende juures on välja toodud ka seosekordaja Craméri V, mille abil on võimalik näha kahe tunnuse sisulist tähendust arvestades ka vastajate arvuga (Rootalu, 2014). Peamiseks meetodiks lõputöö andmete analüüsimisel on multinoomne logistiline regressioonanalüüs, millega saab mitut tunnust korraga vaadelda ja analüüsi tegemisel ning järeldustes on arvestatud ka nende tunnuste omavaheliste seostega (Tooding, 2014). Multinoomse logistilise regressioonanalüüsi eesmärk on leida seoseid leibkonna sotsiaaldemograafilise tausta ja erinevatele kulugruppidele tehtud kulude vahel. Analüüsis on kasutatud keskmist kulutust kulugrupile, et tulemusi oleks lihtsam võrrelda Statistikaameti ja Eurostati analüüsidega. Ekstreemsed väärtused on andmetöötluse käigus korrigeeritud, seega ei

mõjuta suured erandid keskmist tulemust (Tikva ja Arnik, 2010). Eesmärk on võrrelda leibkondade tarbimismustreid kahel erineval aastal, et näha, kuidas on COVID-19 leviku olukorras muutunud erineva sissetulekuga leibkondade kulutused. Kogu andmeanalüüs on teostatud kvantitatiivsel meetodil ja statistilistes järeldustes on kasutatud usaldusnivood 95%.

2.3. Tunnused

2.3.1. Kulugrupid

Magistritöös on analüüsitud kulutusi üheksale erinevale kulugrupile. Kõik kulugrupid on regressioonanalüüsi jaoks ümberkodeeritud. Kulugrupid on ümberkodeeritud kaheks või kolmeks: kõigi kulugruppide puhul on olemas kategooriad „alla keskmise kulud kulugrupi lõikes“ ja „üle keskmise kulud kulugrupi lõikes“. Lisaks on osadel kulugruppidel ka puuduvate kulutuste väärtus, sest kõik leibkonnad ei pruugi osadele kulugruppidele kulutada. Leibkondade kulutuste keskmised on toodud tabelis 1.

Tabel 1. Leibkonna keskmised kulud aastas analüüsi kaasatud kulugruppidele

Kulugrupp	Keskmine kulu €, 2019	Keskmine kulu €, 2020
Toit ja mittealkohoolsed joogid	2 684	2 797
Söömine väljaspool kodu	396	422
Alkohoolsed joogid ja tubakas	548	404
Eluase	1 977	2 006
Riided ja jalanõud, sh erinevad kulutused kangastele ja garderoobikaupadele	687	603
Haridus	122	115
Vaba aeg, sh kulutused ajakirjandusele, raamatutele ja reisipakettidele	1 350	1 212
Transport, sh kulutused ühistranspordile ja kütustele (bensiin, õli)	1 856	1 691
Tervishoid	553	540

Tabelist on näha, et kulugruppidele kulutatud keskmised summad on kahe aasta võrdluses muutunud. Keskmised kulutused tõusid järgmistes kulugruppides: toit ja mittealkohoolsed joogid, söömine väljaspool kodu ja kulutused eluasemele. Keskmised kulutused aga langesid järgmistes kulugruppides: alkohoolsete jookide ja tubakatoodete, riiete ja jalanõude, hariduse, vaba aja, transpordi ning tervishoiu grupis.

Leibkonna eelarve uuringu ankeedis kogutakse andmeid ka leibkondade sotsiaaldemograafilise tausta kohta. Magistritöös on analüüsis kasutatud järgmisi sotsiaaldemograafilisi näitajaid: leibkonna tulukvintiil, leibkonna tüüp, leibkonnapea¹ haridustase, leibkonnapea sugu, leibkonnapea vanus, leibkonna kodune keel, leibkonna elukoha asustuspriirkond.

2.3.2. Leibkonna tulukvintiil

Analüüsi jaoks on leibkonnad jaotatud sissetulekute järgi tulukvintiilidesse ehk leibkondade variatsioonrida on jaotatud võrdsesse viide osasse. Esimeses tulukvintiilis on need leibkonnad, kelle tulud ehk sissetulekud on võrreldes teiste leibkondadega kõige madalamad. Viiendasse tulukvintiili kuuluvad need leibkonnad, kelle sissetulek on kõige kõrgem.

2.3.3. Leibkonna tüüp

Leibkonna eelarve uuringus on leibkonnatüübi tunnusel 11 erinevat varianti. Käesoleva magistritöö raames on leibkonnatüüpe kodeeritud kokku, mille tulemusena on tekkinud viis varianti. Kodeerimisel on osad vastusevariandid kokku liidetud ning seda on tehtud selleks, et analüüsi hõlbustada.

Leibkonnatüübi tunnus jaguneb viieks:

- 1) Ühe liikmega leibkond
- 2) Lastetu paar ehk kahe täiskasvanuga leibkond
- 3) Ühe või enama lapsega üksikvanem
- 4) Ühe lapsega paar
- 5) Vähemalt kahe lapsega paar

¹ Leibkonnapea on see leibkonnaliige, kelle leibkond ise on leibkonnapeaks märkinud. Üldjuhul on leibkonnapea see liige, kelle sissetulek on kõige kõrgem.

2.3.4. Leibkonnapea haridustase

Leibkonnapea haridustase jaguneb kolmeks: esimese, teise ja kolmanda taseme haridus. Esimese taseme haridusega on need isikud, kellel on alus- ja põhiharidus või alla selle. Siia alla kuuluvad ka need, kellel on kutseharidus põhihariduse baasil. Teise taseme haridusega isikutel on keskharidus või kutsekeskharidus ning kolmanda taseme hariduse alla kuuluvad kõik, kellel on kõrgharidus (bakalaureus või sellega võrdsustatud haridus, magistri- või doktorikraad) või keskeri- ja tehnikumiharidus keskhariduse baasil.

2.3.5. Leibkonnapea sugu ja kodune keel

Leibkonnapea sugu saab olla kas mees või naine. Leibkonna peamine kodune keel saab olla eesti keel ja muu keel. Oluline on siinkohal, et muukeelsetest leibkondadest valdava osa moodustavad leibkonnad, kelle kodune keel on vene keel.

Regressioonanalüüsi ei ole kaasatud leibkonnapea rahvust, sest rahvuse ja koduse keele tunnused on omavahel kollineaarsed. Nende kahe tunnuse korrelatsioon on mõlemal aastal üle 0,8 ja statistiliselt oluline.

2.3.6. Leibkonna elukoha asustustihedus

Leibkonna elukoht jaguneb asustustiheduse järgi kolmeks: tihedalt asustatud (Tallinn, Tartu, Narva), keskmise tihedusega (Elva, Haapsalu, Jõgeva, Jõhvi vald, Keila, Kiviõli, Kuressaare, Maardu, Paide, Põlva, Pärnu, Rakvere, Saue vald, Sillamäe, Valga, Viljandi, Võru) ja hõredalt asustatud on ülejäänud Eesti asulad.

2.3.7. Leibkonnapea vanus

Leibkonnapea vanus on kodeeritud kolmeks kategooriaks. Nooremasse vanusegruppi kuuluvad need leibkonnad, kelle leibkonnapea on kuni 39- aastane. Keskealiste vanusegruppi kuuluvad need leibkonnad, kelle leibkonnapea on vanusevahemikus 40–64 eluaastat. Üle 65 aastased (kaasa arvatud) leibkonnapead kuuluvad vanemaealiste vanusegruppi.

3. ANALÜÜS JA TULEMUSED

Kõigepealt on ülevaade leibkondade sotsiaaldemograafilisest profiilist. Lisaks on käsitletud kirjeldava statistika abil leibkondi iseloomustavaid tunnuseid. Seejärel on iga kulugrupi kohta tehtud multinoomne logistiline regressioonanalüüs.

3.1. Leibkonna tüüp

2019. aastal vastas küsitlusele 4515 leibkonda ja kokku oli Eestis 606 609 leibkonda. 2020. aastal vastas küsitlusele 5021 leibkonda ning kokku oli Eestis 2020. aastal 5 127 leibkonda rohkem kui varasemal aastal ehk 611 736 leibkonda. Kõige rohkem on Eestis ühe liikmega leibkondi (vt lisa 1). Selliseid leibkondi oli 2019. aastal 244 414, mis teeb 40,3% kõikidest leibkondadest. 2020. aastal oli ühe liikmega leibkonda arv tõusnud 259 410, mis teeb 42,4% kõikidest leibkondadest. Samuti oli palju selliseid leibkondi, kus oli ainult kaks täiskasvanut. Lastetuid paare oli 2019. aastal 204 708 ehk 33,7% ja 2020. aastal 197 221 ehk 32,2% kõikidest leibkondadest. Lastega leibkonnad moodustasid ligi veerandi kõikidest leibkondadest. Kahe aasta võrdluses on kõige rohkem muutunud ühe liikmega leibkondade hulk. Koos nendega kasvas ka vähemalt kahe lapsega leibkondade arv – ülejäänud leibkonnatüüpide arv langes.

3.1.1. Leibkonna tüübi jaotus tulukvintiili järgi

Kõige madalama sissetulekuga ehk esimesse tulukvintiili kuulub (vt lisa 2) kõige rohkem mitme lapse ja ühe lapsevanemaga leibkondi. Kõrgeima sissetulekuga viiendas kvintiilis oli 2019. aastal kõige rohkem üheliikmelisi leibkondi ja lastetuid leibkondi. Nende leibkonnaliikmete sissetulekud on võrreldes teiste leibkondadega kõrgemad. Neljandas ja viiendas kvintiilis kokku on kõige rohkem ühe lapsega paare ehk kõige kõrgema sissetulekuga on need leibkonnad, kus oli kasvamas üks laps.

Leibkonna tüübi ja tulukvintiili vahel on 2019. aastal Craméri V 0,14, mis on küll statistiliselt oluline, kuid ei ole piisavalt suur, et saaks öelda, et nende kahe tunnuse vahel oleks tugev seos. 2020. aastal on leibkonna tüübi ja tulukvintiili tunnuste vahel Craméri V natuke kõrgem (0,154), kuid mitte piisavalt, et saaks öelda, et nende tunnuste vahel oleks tugev seos.

3.1.2. Leibkonna tüübi jaotus leibkonnapea haridustaseme järgi

2019. aastal olid kõige madalama haridustasemega üheliikmeliste leibkondade leibkonnapead. Võrreldes kõikidele leibkondadega on ka üksikvanema leibkondade seas rohkem selliseid leibkondi, kus vanemal on esimese taseme haridus. Samas on umbes pooltel üksikvanematel kolmanda taseme haridus. Kõrgharidusega on sagedamini ka need leibkonnapead, kes elavad ühe lapsega leibkonnas. Nii 2019. kui ka 2020. aastal on leibkonna tüübi ja leibkonnapea haridustaseme tunnuste vahel on Craméri V väga madal (vastavalt 0,07 ja 0,067), mis tähendab, et nende tunnuste vahel ei ole tugevat seost.

3.1.3. Leibkonna tüübi jaotus leibkonnapea soo ja koduse keele järgi

Eestis jagunevad leibkonnad leibkonnapea soo lõikes enam-vähem võrdselt. 2019. aastal oli meesoost leibkonnapea 52% leibkondadest ja naissoost leibkonnapea 48% leibkondadest, 2020. aastal vastavalt 53% ja 47%. Kõige suurem vahe tuleb meeste ja naiste vahel sisse üksikvanema leibkondades, kus 2019. aastal olid vaid 15% leibkonnapeadest mehed ja 2020. aastal 18% ehk Eestis on üksikvanemateks enamasti naised. Samuti on leibkonnapeadeks rohkem naisi üheliikmelistes leibkondades (2019 – 61,7% ja 2020 – 60,2%) – see tuleneb sellest, et selle leibkonnatüübi alla kuuluvad ka paljud pensionil olevad inimesed ja naised elavad keskmiselt kauem kui mehed. Teiste leibkonnatüüpide puhul on leibkonnapeaks enamasti meesterahvas. Leibkonnatüübi ja leibkonnapea soo vahel on 2019. aastal Craméri V 0,303 ja 2020. aastal 0,292, mis näitavad nõrka seost nende kahe tunnuse vahel. Kahe tunnuse seos on statistiliselt oluline.

Koduse keele osas leibkonnatüüpide lõikes suuri erinevusi ei esine. Kõigis leibkonnatüüpides moodustavad umbes kolmandiku muukeelsed leibkonnad. Leibkonna tüübi ja koduse keele tunnuste vahel on Craméri V statistiliselt oluline, kuid mõlemal aastal väga väike, vaid 0,042 ja 0,051.

3.1.4. Leibkonna tüübi jaotus leibkonnapea vanuse järgi

Leibkonnapea vanuse ja leibkonna tüübi tunnuse vahel on Craméri V statistiliselt oluline ning 2019. aastal väärtusega 0,31 ning 2020. aastal 0,292, mis näitab, et nende kahe tunnuse vahel on nõrk seos. Kõige rohkem vanemaealisi leibkonnapäid on ühe liikmega leibkondades. Lastega leibkondades on leibkonnapea harva üle 65-aastane.

3.1.5. Leibkonna tüübi jaotus elukoha asustuspiirkonna järgi

2019. aastal elas 375 204 ehk 61,9% leibkondadest Tallinnas, Tartus või Narvas. 2020. aastal elas Eesti suurimates linnades 382 111 leibkonda ehk 62,5% kogu leibkondade arvust. Pea kümnendik leibkondadest elas väikelinnades ja ligi kolmandik leibkondadest elas hõredalt asustatud aladel. Leibkonna tüübi ja leibkonna elukoha tunnuste vahel on Craméri V 2019. aastal vaid 0,084 ja 2020. aastal 0,072. Kuigi Craméri V on statistiliselt oluline, ei ole nende kahe tunnuse vahel tugevat seost.

3.2. Multinoomne logistiline regressioonanalüüs

Multinoomse logistilise regressioonanalüüsi mudelid koostati eesmärgiga leida, milline seos on leibkondi iseloomustavate sotsiaaldemograafiliste tunnuste ja kulugruppide vahel. Kõigis regressioonimudeleis on sõltuvaks tunnuseks konkreetsele kulugrupile tehtud kulutused. Igale kulugrupile on tehtud eraldi mudel. Sõltumatute tunnustena kasutati mudelites järgmiseid sotsiaaldemograafilisi tunnuseid: leibkonna tüüp, leibkonnapea sugu, leibkonnapea vanus, leibkonnapea haridus, elukoha asustuspiirkonna tihedus, kodune keel ja leibkonna tulukvintiili kuuluvus. Kõikide mudelitel on taustakategooriaks üle keskmise kulutused kulugrupile.

3.2.1. Mudel toidule ja mittealkohoolsetele jookidele tehtud kulutuste prognoosimiseks leibkonna sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal

Toidule ja mittealkohoolsetele jookidele tehtud kulutuste mudeli jaoks on kulutused jagatud kaheks – alla ja üle keskmise kulutused. Leibkondade 2019. aasta keskmine kulu toidule ja mittealkohoolsetele jookidele aastas on 2684€, 2020. aastal tõusis see üle saja euro – 2797€.

Toidu ja mittealkohoolsete jookide 2019. aasta regressioonmudeli kirjeldusaste on 26,2% ja 2020. aasta mudelil 18,5%. Kõigi tunnuste seosed toidule ja mittealkohoolsetele jookidele tehtud kulutustega, välja arvatud 2019. aasta mudelis sugu ja hõredalt asustatud elukoht, on statistiliselt olulised (vt lisa 6). Lisas olevast tabelist on näha, et tõenäosus toidule ja mittealkohoolsetele jookidele üle keskmise kulutada on suurem eesti keelt kodukeelena kõnelevatel isikutel kui muukeelsetel ja nii mõlemal aastal. Kui leibkonnapea vanus on 40–64 eluaastat, siis on suurem tõenäosus, et see leibkond kulutab toidule ja mittealkohoolsetele jookidele üle keskmise võrreldes nii nooremate kui vanemate leibkonnapeaga leibkondadega.

Suurlinnades elavatel leibkondadel on 2019. aastal väiksem tõenäosus kulutada üle keskmise võrreldes keskmise tihedusega asutatud kohtades elavate leibkondadega, kuid 2020. aastal on olukord vastupidine – linnas elavad leibkonnad kulutavad tõenäolisemalt toidule ja mittealkohoolsetele jookidele üle keskmise. Maapiirkondades elavatel leibkondadel on mõlemal aastal suurem tõenäosus, et nad kulutavad võrreldes väikelinnades elavate leibkondadega üle keskmise.

Madalama haridustasemega leibkonnapeaga leibkondadel on mõlemal aastal väiksem tõenäosus võrreldes teise taseme haridusega leibkonnapeaga leibkondadega, et nad kulutavad üle keskmise toidule ja mittealkohoolsetele jookidele. Vastupidine olukord on aga kolmanda taseme haridusega leibkonnapeaga leibkondadel – nendel on suurem võimalus kulutada üle keskmise võrreldes teise taseme haridusega leibkonnapeaga leibkonnaga.

Võrreldes kolmandas tulukvintilis olevate leibkondadega on kõrgema sissetulekutega leibkondadel (neljandas ja viiendas kvintilis) suurem tõenäosus kulutada üle keskmise ehk 2019. aastal üle 2684€ ja 2020. aastal üle 2797€, kuid madalama sissetulekutega leibkondadel (esimeses kahes kvintilis) on just väiksem tõenäosus, et nad kulutavad toidule ja mittealkohoolsetele jookidele üle keskmise. Esimesesse kvintiili kuuluvatel leibkondadel on mõlemal aastal umbes 1,5 korda suurem risk võrreldes kolmandasse kvintiili kuuluvate leibkondadega, et nad kulutavad sellele toidule keskmisest vähem.

Toidule ja mittealkohoolsetele jookidele tehtud kulutused on leibkonnatüüpide võrdluses mõlemal aastal sarnased. Ühest inimesest koosneval leibkonnal on võrreldes lastetu paari/muu lastetu leibkonnaga 2019. aastal 9 ja 2020. aastal 4,4 korda suurem tõenäosus, et ta kulutab toidule ja mittealkohoolsetele jookidele alla keskmise. Alla keskmise kulutamine on tõenäolisem ka üksikvanema leibkonnal. Üle keskmise kulutavad tõenäolisemalt lastega leibkonnad. Kahe aasta võrdluses on nii ühe lapsega kui ka vähemalt kahe lapsega leibkondadel võrreldes lastetu paariga kahanenud tõenäosus üle keskmise kulutusteks.

3.2.2. Mudel väljaspool kodu söömisele tehtud kulutuste prognoosimiseks leibkonna sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal

Väljaspool kodu söömisele tehtud kulutuste mudeli jaoks on kulutused jagatud kolmeks – kulutused puuduvad, alla ja üle keskmise kulutused. Leibkondade 2019. aasta keskmine kulu väljaspool kodu söömisele on aastas 396€. Väljaspool kodu söömisele kulutas 2020. aastal leibkond keskmiselt 422€, mis tähendab, et kulutused on võrreldes varasema aastaga suurenenud.

Väljas söömisele tehtud kulutuste 2019. aasta mudeli kirjeldusaste on 26,7% ning 2020. aastal 16,8%. Statistiliselt oluline seos prognoositava teguriga puudub ainult leibkonnapea sug0075 puuduvate kulutuste puhul, kõikidel teistel tunnustel on statistiliselt oluline seos olemas (vt lisa 7). Muu koduse keelega leibkonnapeaga leibkondadel on suurem tõenäosus, et nemad ei kuluta väljaspool kodu söömisele üldse ning samuti on väiksem tõenäosus, et nad kulutavad võrreldes eesti keelt kodukeelena kõneleva leibkonnapeaga leibkondadega üle keskmise. Kui leibkonnapea on mees, siis on suurem tõenäosus, et see leibkond ei kuluta üldse väljas söömisele, kuid kui kulutused sellele kulugrupid on olemas, siis on meessoost leibkonnapeaga leibkondadel suurem tõenäosus, et nad kulutavad üle keskmise võrreldes naissoost leibkonnapeaga leibkondadega.

Kui leibkonnapea on noorem kui 40, siis on võrreldes keskmises vanusegrupis olevate leibkonnapeaga leibkondadega väiksem tõenäosus, et neil kulutused väljaspool kodu söömisele puuduvad. Samuti on noore leibkonnapeaga leibkonnal väiksem tõenäosus väljaspool kodu söömisele kulutada alla keskmise võrreldes keskmises vanusegrupis oleva leibkonnapeaga leibkondadega. Vanemaealiste leibkondadel on 2019. aastal 3,6 korda ja 2020. aastal 2,9 korda suurem risk, et nendel puuduvad kulutused võrreldes keskmises vanusegrupis olevate leibkondadega. Nii on vanemaealistel võrreldes 40–64. aastastega ka suurem risk, et nemad kulutavad väljaspool kodu söömisele alla keskmise.

Suurlinnades elavatel leibkondadel on väiksem tõenäosus, et neil kulutused väljaspool kodu söömisele puuduvad ning 2019. aastal ka suurem tõenäosus, et nende kulutused on üle keskmise võrreldes väikelinnades elavate leibkondadega. 2020. aastal on aga suurlinnades elavatel leibkondadel suurem tõenäosus, et nad kulutavad alla keskmise võrreldes keskmise tihedusega piirkondades elavate leibkondadega. Hõredalt asustatud piirkondades elavatel leibkondadel on suurem tõenäosus, et nendel kulutused väljaspool kodu söömisele puuduvad ja suurem tõenäosus,

et kulutuste olemasolul on need alla keskmise võrreldes keskmise tihedusega asukohtades elavate leibkondadega.

Esimese taseme haridusega leibkonnapeaga leibkondade ning esimesse ja teise tulukvintiili kuuluvatel leibkondadel on võrreldes teise taseme haridusega leibkonnapeaga leibkondade ja kolmanda kvintiili kuuluvate leibkondadega suurem tõenäosus, et neil kulutused selles kulugrupis puuduvad. Kõrgharidusega leibkonnapeaga ja kõrgema sissetulekuga leibkondadel on suurem tõenäosus, et neil on kulutused väljaspool kodu söömisele keskmisest suuremad. Samuti on tõenäosus keskmisest suurtematele kulutustele lastega leibkondadel võrreldes lastetute leibkondadega. Üheliikmelistel leibkondadel on 2019. aastal peaaegu kaks korda suurem tõenäosus, et nemad kulutavad alla keskmise võrreldes lastetu paaride/muu lastetu leibkonnaga, 2020. aastal on tõenäosus alla keskmise kulutada langenud 1,3 korrale. Üksikvanema leibkonnal on väiksem risk kulutada väljaspool kodu söömisele üle keskmise.

3.2.3. Mudel alkoholile ja tubakatoodetele tehtavate kulutuste prognoosimiseks leibkonna sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal

Alkoholile ja tubakatoodetele tehtud kulutuste mudeli jaoks on kulutused jagatud kolmeks – kulutused puuduvad, alla ja üle keskmise kulutused. Leibkondade 2019. aasta keskmine kulutus alkoholile ja tubakatoodetele on 548€. 2020. aastal keskmine kulutus langes ning leibkonna keskmine kulutus aastas on 404€. Mõned tunnused ei osutunud alkoholile ja tubakatoodetele tehtavate kulutuste prognoosimisel statistiliselt oluliseks (vt lisa 8).

Kui leibkonnapea on naine, siis on suurem tõenäosus, et kulutused alkoholile ja tubakatoodetele puuduvad ning meessoost leibkonnapeaga leibkondadel on võrreldes naissoost leibkonnapeaga leibkondadega ka suurem tõenäosus, et nende kulutused on üle keskmise.

Vanema leibkonnapeaga leibkondadel on mõlemal aastal üle kahe korra suurem tõenäosus võrreldes keskmises vanusegrupis oleva leibkonnapeaga leibkonnaga, et neil kulutused selles kulugrupis puuduvad. Samuti on neil ka suurem tõenäosus, et kulutuste olemasolul jäävad need alla keskmise.

Hõredalt asustatud piirkondades on võrreldes keskmiselt asustatud piirkondades elavate leibkondadega suurem tõenäosus, et kulutusi alkoholile ja tubakatoodetele tehakse ning need on

üle keskmise. Samuti on tõenäosus, et kulutused on olemas, suurem madalama haridustasemega leibkonnapeaga leibkondadel võrreldes teise taseme haridusega leibkonnapeaga leibkondadega. 2019. aastal oli kõrgharidusega leibkonnapeaga leibkonnal suurem tõenäosus, et nad kulutavad üle keskmise, kuid 2020. aastal oli suurem tõenäosus, et nad kulutavad alla keskmise ehk 2020. aastal kõrgharidusega leibkonnapeaga leibkonnal langes tõenäosus kulutada aastas alkoholile ja tubakatoodetele üle keskmise võrreldes teise taseme haridusega leibkonnapea leibkonnaga. Kui võtta arvesse, et võrreldes varasema aastaga langes ka keskmine kulutus alkoholile ja tubakatoodetele, siis on kõrgharidusega leibkonnapeaga leibkondade kulutused sellele kulugrurile märgatavalt langenud.

Kulutustes alkoholile ja tubakatoodetele esineb tulukvintiiilide seas kahe aasta võrdluses erinevusi. Kui 2019. aastal oli viiendas tulukvintiiilis olevatel leibkondadel suurem võimalus, et nad kulutavad üle keskmise, siis 2020. aastal oli neil sarnaselt kõrgharidusega leibkonnapeaga leibkondadele suurem võimalus kulutada alla keskmise. Samuti on 2019. aastal esimeses tulukvintiiilis olevatel leibkondadel suurem tõenäosus, et nad kulutavad üle keskmise, kuid 2020. aastal on neil väiksem tõenäosus, et nad kulutavad üle keskmise võrreldes kolmandas kvintiiilis olevate leibkondadega.

Mõlemal aastal oli ühest inimesest koosneval leibkonnal võrreldes lastetu paariga 1,4 kuni 1,6 korda suurem tõenäosus, et nende kulutused alkoholile ja tubakatoodetele on keskmisest väiksemad; samuti on sellisel leibkonnal üle kahe korra suurem tõenäosus kulutuste puudumiseks. Ühe lapsega leibkonnal oli 2019. aastal võrreldes lastetu leibkonnaga väiksem võimalus kulutada üle keskmise, kuid 2020. aastal on see tõenäosus suurem.

3.2.4. Mudel eluasemele tehtud kulutuste prognoosimiseks leibkonna sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal

Eluasemele tehtud kulutuste mudeli jaoks on kulutused jagatud kaheks – alla ja üle keskmise kulutused. Leibkondade keskmine kulutus eluasemele 2019. aastal on 1977€ ja 2020. aastal on 2006€ ehk keskmine kulutus eluasemele on tõusnud.

Eluasemele tehtud kulutuste 2019. aasta mudeli kirjeldusaste on 10,3% ja 2020. aastal 11,4%. Kõigil mudelisse kaasatud sotsiaaldemograafilistel tunnustel on prognoositava tunnusega

statistiliselt oluline seos (vt lisa 9). Kui leibkonnapea on meessoost ning kodukeel on eesti keel, siis on suurem tõenäosus, et see leibkond kulutab eluasemele üle keskmise võrreldes naissoost leibkonnapeaga ja muud keelt kõnelevate leibkondadega. Võrreldes leibkondi leibkonnapea vanuse lõikes on noore leibkonnapeaga leibkondadel suurem ning vanemaealiste leibkonnapeaga leibkondadel võrreldes keskealise leibkonnapeaga leibkondadega väiksem tõenäosus kulutada üle keskmise.

Elukoha asutuspiirkonna puhul on nii Eesti suurlinnades kui ka maapiirkondades elavatel leibkondadel väiksem tõenäosus kulutada eluasemele üle keskmise võrreldes keskmise tihedusega asustatud kohtades elavate leibkondadega. Samuti on väiksem tõenäosus üle keskmise kulutada esimese taseme haridusega leibkonnapeaga leibkondadel ning kolmanda taseme haridusega leibkonnapeaga leibkondadel on suurem tõenäosus kulutada üle keskmise sarnaselt neljandasse ja viiendasse tulukvintiili kuuluvate leibkondadega. Mida madalamas tulukvintiilis on leibkond, seda väiksem on tõenäosus, et nende kulutused eluasemele on üle keskmise.

Leibkonnatüüpide võrdluses on vaid üheliikmelistel leibkondadel võrreldes lastetute paaridega kaks korda väiksem risk kulutada eluasemele üle keskmise. Kõigi teiste leibkonnatüüpide puhul on risk kulutada eluasemele üle keskmise.

Kuigi eluasemele tehtud kulutused tõusid kahe aasta võrdluses, siis märgatavaid muutusi kulutuste mustrites erineva sotsiaaldemograafilise taustaga leibkondade lõikes ei esine. Nii 2019. kui ka 2020. aasta on eluaseme kulutuste poolest sarnased.

3.2.5. Mudel riidele ja jalanõudele tehtud kulutuste prognoosimiseks leibkonna sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal

Riidele ja jalanõudele tehtud kulutuste mudeli jaoks on kulutused jagatud kolmeks – kulutused puuduvad, alla ja üle keskmise kulutused. Leibkondade 2019. aasta keskmine kulutus riidele ja jalanõudele on aastas 687€, 2020. aasta keskmine kulutus on aastas 603€. Riidele ja jalanõudele tehtud kulutuste 2019. aasta mudeli kirjeldusaste on 13,8% ja 2020. aastal 9,0%. Mõned mudelisse kaasatud sotsiaaldemograafilised tunnused ei osutunud riidele ja jalanõudele tehtavate kulutuste prognoosimisel statistiliselt oluliseks (vt lisa 10).

Kahe aasta võrdluses esineb erinevusi kulutustes riieale ja jalanõudele. Kui 2019. aastal on kodus eesti keelt kõnelevatel leibkondadel suurem tõenäosus, et nad kulutavad alla keskmise, siis 2020. aastal on neil suurem tõenäosus, et nad kulutavad üle keskmise võrreldes muud keelt kõnelevate leibkondadega. Samas võib see näidata, et kulutused riieale ja jalanõudele on kodus eesti keelt rääkivate leibkondade jaoks jäänud samasse suurusjärku, sest 2019. aastal oli neil suurem risk kulutada alla 687€ ning 2020. aastal suurem risk kulutada üle 603€.

Kui 2019. aastal on nii suurlinnades kui ka maapiirkondades elavatel leibkondadel võrreldes väikelinnades elavate leibkondadega suurem tõenäosus, et nad kulutavad alla keskmise riieale ja jalanõudele, siis 2020. aastal on nendel leibkondadel suurem tõenäosus, et nad kulutavad üle keskmise. Kuna keskmine kulutus riieale ja jalanõudele on kahe aasta võrdluses suurenenud, siis on suurlinnades ja maapiirkondades elavatel leibkondadel 2020. aastal suurem tõenäosus kulutada riieale ja jalanõudele suurem summa kui seda oli aasta varem.

Esimeses tulukvintilis olevatel leibkondadel on mõlemal aastal suurem võimalus kulutada alla keskmise võrreldes kolmandasse tulukvintiili kuuluvate leibkondadega. Vastupidine olukord on aga neljandas ja viiendas tulukvintilis olevatel leibkondadel.

Lastega leibkondadel on võrreldes lastetute leibkondadega suurem võimalus, et nad kulutavad riieale ja jalanõudele üle keskmise. Üheliikmelisel leibkonnal on võrreldes lastetu paariga aga väiksem võimalus kulutada üle keskmise. Kahe aasta võrdluses eriliselt muutusi ei ole.

3.2.6. Mudel haridusele tehtud kulutuste prognoosimiseks leibkonna sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal

Haridusele tehtud kulutuste mudeli jaoks on kulutused jagatud kolmeks – kulutused puuduvad, alla ja üle keskmise kulutused. Leibkondade 2019. aasta keskmine kulutus haridusele on aastas 122€ aastas, 2020. aasta keskmine kulutus 115€. Haridusele tehtud kulutuste 2019. aasta mudeli kirjeldusaste on 12,0% ja 2020. aastal 9,9%. Osadel mudelisse kaasatud sotsiaaldemograafilistel tunnustel ei ole prognoositava tunnusega statistiliselt olulist seost (vt lisa 11). Mudeli madal kirjeldusaste võib tuleneda sellest, et Eestis ei pea hariduse omandamiseks tegema suuri kulutusi. Eesti keelt kodukeelena kõnelevatel leibkondadel on võrreldes muu keelt kõnelevate leibkondadega väiksem tõenäosus, et neil puuduvad kulutused haridusele. Samuti on väiksem

tõenäosus kulutuste puudumiseks suurlinnades elavatel leibkondadel võrreldes väikelinnades elavate leibkondadega. Vastupidine olukord on aga maapiirkondades elavatel leibkondadel – neil on suurem tõenäosus, et kulutused haridusele puuduvad.

Madalama haridustasemega leibkonnapeaga leibkonnal on võrreldes teise taseme haridusega leibkonnapeaga leibkonnaga suurem tõenäosus, et kulutused haridusele puuduvad. Neljandas ja viiendas tulukvintiilis olevatel leibkondadel on aga väiksem tõenäosus võrreldes kolmandas tulukvintiilis olevate leibkondadega, et kulutused puuduvad. Lastega leibkondadel on samuti väiksem tõenäosus võrreldes lastetu leibkonnaga, et kulutused haridusele puuduvad. Leibkonnatüüpide võrdluses on vaid üheliikmelisel leibkonnal suurem tõenäosus hariduskulutuste puudumiseks.

3.2.7. Mudel vabale ajale tehtud kulutuste prognoosimiseks leibkonna sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal

Vabale ajale tehtud kulutuste mudeli jaoks on kulutused jagatud kolmeks – kulutused puuduvad, alla ja üle keskmise kulutused. Leibkondade 2019. aasta keskmine kulutus vabale ajale aastas on 1350€, 2020. aasta keskmine kulutus 1212€.

Vabale ajale tehtud kulutuste 2019. aasta mudeli kirjeldusaste on 22,9% ja 2020. aastal 15,4%. Osadel mudelisse kaasatud sotsiaaldemograafilistel tunnustel ei ole prognoositava tunnusega statistiliselt olulist seost (vt lisa 12). 2019. aastal on kuni 39. aastaste leibkonnapeade leibkondadel suurem tõenäosus, et nad kulutavad vabale ajale üle keskmise. Vanema leibkonnapeaga leibkondadel on aga mõlemal aastal väiksem tõenäosus, et nad kulutavad vabale ajale üle keskmise. Nii Eesti suurlinnades kui ka maapiirkonnas elavatel leibkondadel on suurem tõenäosus, et nende kulutused vabale ajale on suuremad kui väikelinnades elavatel leibkondadel.

Madalama haridustasemega leibkonnapeaga leibkondadel on võrreldes teise taseme haridusega leibkonnapeaga leibkondadega väiksem tõenäosus, et nende kulutused vabale ajale on keskmisest suuremad. Vastupidine olukord on kolmanda taseme haridusega leibkonnapeaga leibkondadel – nendel on suurem tõenäosus kulutada üle keskmise. Sarnane olukord on ka tulukvintiilidega – mida madalamas tulukvintiilis on leibkond, seda väiksem on võrreldes kolmandas tulukvintiilis olevate leibkondadega tõenäosus, et nad kulutavad üle keskmise. Lastega leibkonnad kulutavad

suurema tõenäosusega vabale ajale rohkem kui lastetud leibkonnad ning ühest liikmest koosnevad leibkonnad kulutavad väiksema tõenäosusega vabale ajale üle keskmise. Ühest inimesest koosneval leibkonnal on võrreldes lastetu leibkonnaga üle 3 korra suurem tõenäosus, et neil kulutused vabale ajale üldse puuduvad.

3.2.8. Mudel transpordile tehtud kulutuste prognoosimiseks leibkonna sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal

Transpordile tehtud kulutuste mudeli jaoks on kulutused jagatud kolmeks – kulutused puuduvad, alla ja üle keskmise kulutused. Leibkondade 2019. aasta keskmine kulutus transpordile on aastast 1856€, 2020. aasta keskmine kulutus on 1691€. Transpordile tehtud kulutuste 2019. aasta mudeli kirjeldusaste on 27,2% ja 2020. aastal 19,7%. Osadel mudelisse kaasatud sotsiaaldemograafilistel tunnustel ei ole prognoositava tunnusega statistiliselt olulist seost (vt lisa 13).

Meessoost leibkonnapeaga leibkondadel ja eesti keelt kõnelevatel leibkondadel on suurem tõenäosus, et kulutused transpordile on keskmisest suuremad. Samuti on suurem tõenäosus, et kulutused transpordile on suuremad, kui leibkonnapea on nooremas vanusegrupis võrreldes keskmises vanusegrupis olevate leibkonnapeaga leibkondadega. Vanemas eas leibkonnapeaga leibkondadel on aga väiksem risk, et nad kulutavad transpordile üle keskmise. Neil on ka mõlemal aastal ligikaudu 2,5 korda suurem tõenäosus, et nad ei kuluta transpordile üldse.

Elukoha asutuspiirkondade lõikes erinevad kulutused aastate võrdluses. 2019. aastal on suuremates linnades elavatel leibkondadel võrreldes väikelinnades elavate leibkondadega suurem tõenäosus, et nad kulutavad transpordile üle keskmise, aga 2020. aastal on suuremates linnades elavatel leibkondadel väiksem võimalus kulutada üle keskmise. Samas on suuremates linnades elavatel leibkondadel mõlemal aastal suurem tõenäosus, et neil puuduvad kulutused transpordile. Samuti on madalama haridustasemega leibkonnapeaga leibkondadel võrreldes teise taseme haridusega leibkonnapeaga leibkondadega suurem tõenäosus, et kulutused transpordile puuduvad. Kulutuste olemasolul on kolmanda taseme haridusega leibkonnapeaga leibkondadel võrreldes teise taseme haridusega leibkonnapeaga leibkondadega suurem tõenäosus kulutada üle keskmise.

Mida kõrgemasse tulukvintiili leibkond kuulub, seda suurem on tõenäosus, et kulutused transpordile on üle keskmise. Kõigil leibkonnatüüpidel, välja arvatud lastega üksikvanematel, on

mõlemal aastal sarnane transpordikulutuste muster. Ühest inimesest koosneval leibkonnal on väiksem tõenäosus, et transpordile tehtud kulutused ületavad keskmisi kulutusi; samuti on neil võrreldes lastetu paariga suurem tõenäosus, et kulutused sellele kulugrupile üldse puuduvad. Lastega üksikvanemal on 2019. aastal suurem tõenäosus, et tema leibkonna transpordikulutused on alla keskmise, kuid 2020. aastal on suurem tõenäosus kulutada üle keskmise. Samas tuleb arvestada, et kahe aasta võrdluses on keskmine kulutus transpordile langenud paarisaja euro võrra.

3.2.9. Mudel tervishoiule tehtud kulutuste prognoosimiseks leibkonna sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal

Tervishoiule tehtud kulutuste mudeli jaoks on kulutused jagatud kolmeks – kulutused puuduvad, alla ja üle keskmise kulutused. Leibkondade 2019. aasta keskmine kulutus tervishoiule on 553€ aastas, 2020. aastal on keskmine kulutus aastas 540€. Osadel mudelisse kaasatud sotsiaaldemograafilistel tunnustel ei ole prognoositava tunnusega statistiliselt olulist seost (vt lisa 14). Tervishoiule tehtud kulutuste 2019. aasta mudeli kirjeldusaste on 6,8% ja 2020. aastal 3,5%.

Meessoost leibkonnapeaga leibkondadel on võrreldes naissoost leibkonnapeaga leibkondadega mõlemal aastal suurem võimalus, et nendel kulutused tervishoiule puuduvad, kuid 2019. aastal on kulutuste olemasolul suurem võimalus, et kulutused on alla keskmise. Eesti keelt kõnelevatel leibkondadel on võrreldes muukeelsete leibkondadega suurem tõenäosus, et kulutused tervishoiule on üle keskmise. Üle keskmise on kulutused suurema tõenäosusega ka vanemas eas leibkonnapeaga leibkondades võrreldes 40–64. aastaste leibkonnapeadega leibkondadega. Noorema leibkonnapeaga leibkondadel on suurem tõenäosus, et kulutused tervishoiule üldse puuduvad.

Suuremates linnades elavatel leibkondadel on võrreldes väikelinnades elavate leibkondadega suurem tõenäosus kulutada tervishoiule üle keskmise. Madala haridustasemega leibkonnapeaga leibkondadel on võrreldes teise taseme haridusega leibkonnapeaga leibkondadega suurem tõenäosus, et kulutused tervishoiule üldse puuduvad ja nende olemasolul on suurem tõenäosus, et kulutused tervishoiule on alla keskmise. Kolmanda taseme haridusega leibkonnapeaga leibkondadel on vastupidine olukord kui esimese taseme haridusega leibkonnapeaga leibkondadel.

Tervishoiukulude puudumiseks on võrreldes kolmandas tulukvintilis olevate leibkondadega suurem tõenäosus madalamates tulukvintilides olevatel leibkondadel. Kulutuste olemasolul on 2019. aastal neljandas kvintilis olevatel leibkondadel võrreldes kolmandas kvintilis olevate leibkondadega suurem risk, et kulutused tervishoiule on keskmisest väiksemad, kuid 2020. aastal, et kulutused on keskmisest suuremad. Esimeses kvintilis olevatel leibkondadel oli samuti 2019. aastal suurem võimalus, et kulutused tervishoiule on keskmisest väiksemad ja 2020. aastal suuremad.

Ühest inimesest koosneval leibkonnal on võrreldes lastetu paariga väiksem võimalus, et kulutused tervishoiule on üle keskmise. Kahe aasta võrdluses ilmnevad muutused ühe lapsega leibkondade puhul, kellel on 2019. aastal väiksem võimalus, et kulutused on alla keskmise, kuid 2020. aastal on suurem võimalus, et kulutused tervishoiule on alla keskmise. Vastupidine olukord on lastega üksikvanemal, kellel 2019. aastal oli suurem võimalus, et kulutused on alla keskmise ning 2020. aastal, et kulutused on üle keskmise.

4. ARUTELU JA JÄRELDUSED

4.1. Kulutused toidule ja mittealkohoolsetele jookidele

Suur osa leibkonna eelarvest kulub paljudel leibkondadel toidule, sest toitu tarbime kõik igapäevaselt – see on üks meie põhivajadusetest (Maslow, 1943; Leesment, 2018; Mürsoo ja Põlluäär, 2021). Kuigi Trummi jt (2019) sõnul ei erine kuigi palju eestlaste ja muust rahvusest isikute toidukulutuste osakaal leibkonna eelarves, siis regressioonianalüüsist selgus, et toidule ja mittealkohoolsetele jookidele kulutavad keskmiselt rohkem suurema tõenäosusega siiski eesti keelt kodukeelena kõnelevad leibkonnad võrreldes muu keelt kõnelevate leibkondadega.

Samuti selgus analüüsist, et nii kuni 39. aastaste kui üle 65. aastaste leibkonnapeadega leibkondades on suurem tõenäosus, et nende kulutused toidule ja mittealkohoolsetele jookidele on alla keskmise võrreldes 40–64 aastaste leibkonnapeaga leibkondadega. See on kooskõlas Kinsey (1994) leiuga, et sellele kulugrupile kulutavad kõige vähem just vanemaealised. Lisaks ei ole kahe aasta võrdluses leibkonnapea vanuse järgi kulutustes eriti midagi muutunud, kuigi Voogi ja Sarve (2012) analüüsist selgus, et vanemaealised on just majanduslikult ebakindlatel aastatel toidukulutuste osas üsna tundlikud. Lisaks on leibkonnatüübi võrdluses üheliikmelistel leibkondadel kordades suurem tõenäosus, et nad kulutavad toidule alla keskmise ning üheliikmeliste leibkondade seas on mõlemal aastal rohkelt üksikuid pensionäre. Siiski on kahe aasta võrdluses üheliikmelistel leibkondadel risk kulutada toidule alla keskmise kaks korda langenud.

Analüüsist selgus, et hõredalt asustatud piirkonnas elavatel leibkondadel on mõlemal aastal suurem võimalus kulutada toidule üle keskmise võrreldes keskmise tihedusega asustatud kohtades elavate leibkondadega, mis võib tuleneda sellest, et maapiirkondades on väikesed külapoed, kus on toidukaup kallim. Linnades on suuremad toidupoed, kust on võimalik toidukaupa soetada soodsama hinnaga.

Üheliikmelisi leibkondi on palju ka viiendas tulukvintilis, kus sissetulek on võrreldes teiste leibkondadega suurem. Kõrgemates tulukvintilides olevad leibkonnad kulutavad ka suurema tõenäosusega üle keskmise toidule ning seda, et kõrgema sissetulekuga leibkonnad kulutavad toidule rohkem, on varem näidanud mitmed autorid (Kinsey, 1994; Manig ja Moneta, 2009).

Samas on toidukulutused esimesi kulugruppe, millelt hakatakse kulutuste piiramisel kokkuhoidu tegema (Antelo jt, 2017). Eelarve võib olla väike üksikvanemal, kes kasvatab lapsi, sest selline leibkonnatüüp esineb kõige rohkem esimeses tulukvintilis ning regressioonanalüüsistki selgus, et toidule ja mittealkohoolsetele jookidele kulutab üksikvanema leibkond mõlemal aastal tõenäolisemalt alla keskmise. Üksikvanema leibkond võib tihti leida ennast majanduslikult keerulises olukorras (Sinisaar ja Tammpuu, 2009) ja seetõttu on nende kulutused toidule ja mittealkohoolsetele jookidele ka tõenäolisemalt alla keskmise.

Lastega leibkonnad kulutavad toidule ja mittealkohoolsetele jookidele tõenäolisemalt üle keskmise, mis on ka loogiline, sest leibkonnaliikmeid on rohkem kui mõnes muus leibkonnas, kuid kahe aasta võrdluses on nende tõenäosus üle keskmise kulutada langenud. Seega võib öelda, et kahe aasta võrdluses on nii ühe lapse kui ka vähemalt kahe lapsega leibkonnad toidu osas oma tarbimist natukene muutnud. See võib tähendada, et lastega leibkonnad on pidanud enda toidukulud üle vaatama. Ka Toidupanga andmetel on Eestis COVID-19 pandeemia ja sellega seotud piirangute ajal juurde tulnud palju leibkondi, keda tuleb toidulaua katmisel aidata (Boerefijn, 2020).

4.2. Kulutused söömisele väljaspool kodu

Kuigi 2020. aastal olid paljud toitlustusettevõtted täiesti suletud või piirangutega avatud, siis keskmised kulutused sellele kulugrupile on siiski suurenenud. Põhjus võib olla selles, et kodune olukord oli keeruline ja paljud leibkonnad tellisid toitu koju, sest söögitegemiseks aega ei jätkunud. Seda kinnitavad ka Trumm jt (2019), et elutempo kiiremaks muutumisel kasutavad söögi tellimise võimalust paljud leibkonnad ning eriti teevad seda lastega leibkonnad. Regressioonanalüüsi tulemus kinnitas samuti, et lastega leibkondadel on suurem tõenäosus kulutada väljas söömisele keskmiselt rohkem kui lastetul leibkonnal.

Olenemata sellest, et osad autorid on leidnud, et üksikvanemad kasutavad valmistoidu tellimist tihedamini, sest töö ja pereelu ühtlustamine võib olla keeruline (Inglis jt, 2005), selgus regressioonanalüüsist, et üksikvanema leibkonnal on mõlemal aastal väiksem tõenäosus, et nende leibkond kulutab söömisele väljaspool kodu keskmisest rohkem, samuti oli selline tulemus siis, kui leibkonnapeaks oli naine. Naised on leibkonnapeaks enamasti just üksikvanema leibkondades.

Nii vanemaealistel kui üheliikmelistel leibkondadel on väiksem võimalus kulutada toidu kaasatellimisele üle keskmise ning suurem võimalus, et kulutused üldse puuduvad. See võib olla muuhulgas seotud sellega, et kaasatellimise võimalust kasutavad rohkem kõrgharidusega leibkonnad (Leesment, 2018) ning nii 2019. kui ka 2020. aastal on üheliikmelise leibkonna leibkonnapea kõige sagedamini esimese taseme haridusega ning madala hariduse korral sissetulekud tihtipeale ei ole nii kõrged, et saaks endale suuri kulutusi lubada toidu kaasatellimisel.

Noore leibkonnapeaga leibkondadel on väiksem tõenäosus, et kulutused väljas söömisele ja kaasatellimisele puuduvad ning neil on ka suurem risk kulutada sellele kulugrupile üle keskmise. Kui COVID-19 seotud piirangute ajal kiiresti populaarsust kogunud uued toidutellimise võimalused on noorte jaoks väga lihtsad ja kiiresti omaks võetud, siis paljude vanemate inimeste jaoks võib toidu koju tellimine olla veel veidi harjumatu ning see võib olla üks põhjustest, miks vanemaealistel on kordades suurem võimalus, et neil kulutused puuduvad selles kulugrupis.

Väiksem tõenäosus kulutuste puudumiseks väljas söömisele on ka suuremates linnades elavatel leibkondadel. See võib tuleneda sellest, et suuremates linnades on lihtsalt rohkem võimalusi ning toidu koju tellimine on nende jaoks väga lihtne. Sõprade ja tuttavatega kokkusaamisel minnakse tihti kuhugi kohvikusse või restorani sööma (Järv jt, 2020). Linnast väljas aga ei ole selliseid võimalusi (Poolakese ja Reinomägi, 2008) ning maal elavate leibkondadel on kulutused sellepärast tõenäoliselt ka väiksemad.

4.3. Kulutused alkoholile ja tubakatoodetele

Alkoholi ja tubakatoodete tarbimine on Eestis viimasel viiel aastal langenud (Vainu, 2018; Lepane jt, 2020; Orro jt, 2019). 2020. aastal langes leibkondade keskmine kulutus sellele kulugrupile ligemale 150€ võrra 404€le. Regressioonanalüüsi tulemusena selgus, et maapiirkondades ning madalama haridustasemega leibkonnapeaga leibkondadel on väiksem tõenäosus, et kulutused sellele kulugrupile puuduvad ning kulutuste olemasolul on ka need tõenäolisemalt keskmisest suuremad. Seda, et madalama haridustasemega inimesed seda tootegruppi rohkem tarbivad, on kinnitatud mitmete erinevate uuringutega nii Eestis kui välismaal (Siahpush jt, 2018; Berkman jt, 2014: 20; Orro jt, 2019).

Siiski on alkoholi ja tubakatoodete tarbimismustrite seoste kohta tarbija sotsiaalmajandusliku taustaga erinevaid seisukohti – Brannan jt (2010) leidsid, et kõrgemalt haritud inimesed kulutavad sellele kulugrupile rohkem. Seda kinnitab ka 2019. aasta regressioonanalüüs, millest selgus, et kõrgharidusega leibkonnapea leibkond kulutab alkoholile ja tubakatoodetele tõenäoliselt üle keskmise. Teisalt oli 2020. aastal tõenäosus hoopis sedapidi, et kõrgharidusega leibkonnapea leibkond kulutab alkoholile ja tubakatoodetele alla keskmise. Alkoholile tehtud kulutuste langust on kinnitanud ka Sheth (2020), kes seostab langust sellega, et 2020. aastal olid paljud kohad, kus muidu seltskonnas alkoholi tarbiti, näiteks restoranid ja lokaalid, suletud ning alkoholitarbimine võis tänu sellele langeda.

4.4. Kulutused eluasemele

Leibkonna suurusel oleneb, kui suurt eluruumi leibkonnale vaja läheb. Mitmed autorid (Sammul jt, 2013; Mürsoo, 2019) on leidnud, et lastega leibkondadel kulub eluasemele rohkem, sest nende eluasemed on ka palju suuremad. Seda, et lastega leibkondadel on võrreldes lastetu paariga suurem tõenäosus kulutada eluasemele üle keskmise, kinnitab ka regressioonanalüüs. Samuti on suurem tõenäosus kulutada eluasemele üle keskmise noorema leibkonnapeaga leibkondadel ning see võib tuleneda sellest, et noortel on raskem oma eelarve suuruse pärast eluaset osta (Tasuja, 2011). Kuna paljud noored ei saa endale kinnisvara omamist lubada, siis tihti tuleb elada üürikorteris, kus makstakse eluaseme eest palju rohkem, kui seda tehakse siis, kui eluase on enda oma või pangalaenuga soetatud. Vanemaealiste seas seevastu on rohkem kinnisvara omanikke, sest nad on jõudnud juba eluasemelaenu tagasi maksta (Trumm jt, 2019). Eluaseme üürimine võib olla ostmisest palju kallim ja regressioonanalüüsi tulemusena selgus samuti, et üheliikmelistel leibkondadel on kaks korda väiksem risk kulutada üle keskmise ning üheliikmeliste leibkondade hulka kuulusid ka just vanemaealised, kes on juba pensionil.

Eestis on piirkonniti eluasemekulutused väga erinevad – linnades on kõrgem üüri- ja ostuhind (Kernel, 2001; Mürsoo, 2020). Seega oleks loogiline eeldada, et leibkonnad kulutavad linnades eluasemele rohkem. Regressioonanalüüsist aga selgus, et linnades elavad leibkonnad kulutavad võrreldes väikelinnades elavate leibkondadega eluasemele tõenäolisemalt alla keskmise. Samas võib see tuleneda sellest, et linnades on tihtipeale eluasemed kordades väiksemad kui väikelinnades (Tasuja, 2011) ning see võib muuhulgas tähendada oluliselt madalamaid

kommunaalkulusid ja väiksemaid kulusi kinnisvara hoolduseks. Linna väikese korteri ostmine ei pruugi olla kulukam kui väikelinna suurema maja ostmine ja selle ülalpidamine.

4.5. Kulutused riitele ja jalanõudele

Leibkondade keskmised kulutused riitele ja jalanõudele langesid 2019. ja 2020. aasta võrdluses. See on ka igati ootuspärane, sest kevadel langes hulgi- ja jaekaubanduse kuukäive võrreldes aasta varasemaga veerandi võrra (Statistikaameti kodulehekülg). Noorema leibkonnapeaga leibkondadel on suurem tõenäosus kulutada riitele ja jalanõudele üle keskmise, samuti on suurem tõenäosus kulutada üle keskmise lastega leibkondadel. Üheks põhjuseks võib olla kindlasti see, et noortele on oluline enda identiteedi kujundamine tihti just toodete tarbimise kaudu (Miller, 2010: 50). Samuti on paljudele noortele inimestele oluline, et nad näeksid head välja ehk kulutatakse just nende kulugruppidele, mida teised näevad (Ritzer, 2001; Arvidsson, 2005). Riided ja jalanõud on väga hea viis näidata teistele, et eelarve suurus on piisav, et kallimaid firmariideid endale lubada. Kindlasti kulutavad lastega leibkonnad riitele ja jalanõudele rohkem ka sellepärast, sest lapsed kasvavad ja vanad riided võivad jääda väikseks (Tiit, 2013).

Siiski sõltub uute riide ja jalanõude ostmisel palju leibkonna eelarve suurus. Eelarve suurus võib otsustada, kas uusi riideid ja jalanõusid ostetakse vajadusepõhiselt või lihtsalt enda soovi järgi. Regressioonianalüüsi tulemusena selgus, et madalama sissetulekuga leibkonnad peavad siiski leppima, et nende kulutused sellele kulugrupile on tõenäoliselt alla keskmise. Lisaks selgus, et tõenäolisemalt kulutavad sellele kulugrupile alla keskmise 2019. aastal eesti keelt kõnelevad leibkonnad, kuid 2020. aastal oli nende tõenäosus kulutada sellele kulugrupile juba üle keskmise.

Kahe aasta võrdluses muutusid kulutused riitele ja jalanõudele ka elukoha järgi – 2019. aastal oli suurlinnades elavatel leibkondadel võrreldes väikelinnades elavate leibkondadega suurem tõenäosus, et nad kulutavad alla keskmise, siis 2020. aastal on nendel leibkondadel suurem tõenäosus, et nad kulutavad üle keskmise. Kahjuks ei võimalda uuringutulemused välja tuua, kas selle muutuse taga võiks olla näiteks see, et suurlinnade elanikud võtsid võrreldes väikelinnade elanikega poodide kinnioleku ajal riide ja jalanõude ostmisel varmamalt omaks veebikaubanduse võimalused.

4.6. Kulutused haridusele

Keskmine kulutus haridusele on kahe aasta võrdluses kahanenud. Regressioonanalüüsist selgus, et kulutused haridusele puuduvad väiksema tõenäosusega suurlinnades elavatel leibkondadel. See võib tuleneda sellest, et suurlinnades on rohkem võimalusi enesearendamiseks. Maapiirkondades ei pruugi olla nii palju erinevaid koolitusi, huvialaringe ning -koole, kus hariduslikul eesmärgil käia.

Samuti tuli analüüsist välja, et kõrgemas tulukvintilis olevatel leibkondadel on väiksem tõenäosus, et kulutused haridusele puuduvad ning sama kinnitab ka Anniste jt (2018) uurimus, milles leiti, et kõrgema haridusega vanemate lapsed käivad rohkem huviringides. Seda kinnitab veel ka analüüsitulemus, et lastega peredel on samuti väiksem tõenäosus, et kulutused sellele kulugrupile puuduvad. Suurem tõenäosus hariduskulutuste puudumiseks oli üheliikmelistel leibkondadel, kellest suurem osa on juba pensioniealised inimesed.

4.7. Kulutused vabale ajale

Keskmiised kulutused vabale ajale on kahe aasta võrdluses langenud – see võib olla tingitud 2020. aasta kevadel kehtestatud eriolukorrast, mille kestel erinevad meelelahtust pakkuvad asutused pidid olema piirangute tõttu suletud. Noorema leibkonnapeaga leibkondadel oli suurem tõenäosus kulutada aasta enne kriisi vabale ajale üle keskmise. Vanema leibkonnapeaga leibkondadel seevastu oli aga mõlemal aastal väiksem tõenäosus kulutada vabale ajale üle keskmise, sest lastega leibkondadel praktiliselt ei olnud üle 65. aastaseid leibkonnapäid ning just lastega leibkonnad on need, kes kulutavad tõenäoliselt keskmisest rohkem vabale ajale. Lastele on vaba ajale tehtud kulutused olulised (Birari ja Patil, 2016). Kui leibkonnas on kasvamas rohkem kui üks laps, siis on kulutused vabale ajale suuremad, sest tihti ei kulutata vabale ajale terve leibkonnaga koos, vaid iga laps veedab vaba aega enda sõpradega ja seega kulutused vabale ajale kasvavad veelgi (Trumm jt, 2019). Ka regressioonanalüüsist selgus, et vähemalt kahe lapsega leibkonnad kulutavad vabale ajale tõenäoliselt rohkem kui lastetud leibkonnad.

Kõrgema haridusega leibkonnapeaga leibkonnad kulutavad tõenäoliselt rohkem vabale ajale, sest neil on ka kõrgem sissetulek ja eelarve suurusest võib väga palju oleneda, kui palju leibkond vabale ajale kulutada saab. Kõrgema haridusega inimesed võivad tõenäolisemalt oma vaba aega veeta ka

raamatuid lugedes (Yaros ja Barnett, 2001) ning raamatute ostmine on üheks lisakulutuseks vaba aja kulutuste seas.

Tihedalt asustatud piirkonnas elavatel leibkondadel on suurem tõenäosus võrreldes keskmise tihedusega asunud piirkonnas elavate leibkondadega, et neil puuduvad kulutused vabale ajale. See võib tuleneda sellest, et suuremates linnades on väga palju erinevaid viise vaba aja veetmiseks, kus ei pea ise enda rahakotiga panustama. Paljud kontserdid või näitused võivad olla tasuta.

4.8. Kulutused transpordile

2019. ja 2020. aasta võrdluses on leibkondade keskmised kulutused transpordile langenud, mida kinnitab ka Ojamaa (2021), kelle sõnul on kahe aasta võrdluses ühistranspordi kasutajate arv kolmandiku võrra langenud. Kuna paljude leibkondade elukorraldus muutus 2020. aastal oluliselt paiksemaks (Sheth, 2020), siis on igati loogiline, et keskmised kulutused transpordile on vähenenud. Samas suuri erinevusi kahe aasta võrdluses kulumustrites ei esine.

Vanemas eas leibkonnapeaga leibkondadel on suurem tõenäosus, et kulutused transpordile puuduvad või nende olemasolul on alla keskmise ning sama muster kehtib ka üheliikmeliste leibkondade puhul. Selle põhjuseks võib olla, et pensionil olevatel isikutel on erinevad soodustused ühistranspordi kasutamisel. Samuti on suuremates linnades elavatel leibkondadel mõlemal aastal suurem tõenäosus, et neil puuduvad kulutused transpordile. Suurlinnade alla kuulub ka Tallinn, kus on tasuta ühistransport linlastele ning seega nad ei pea ise kulutama transpordile. Maapiirkondades elavatel leibkondadel on võrreldes väikelinnades elavate leibkondadega väiksem tõenäosus, et neil kulutused transpordile puuduvad. Maapiirkondades võivad olla leibkondadel suuremad vahemaad läbimiseks ja kuna ühistranspordi ühendus on halvem, siis on leibkonnal vaja liikumiseks oma transpordivahendit (Leesment, 2018).

Suurema sissetulekuga leibkonnad kulutavad transpordile rohkem, sest nad tihti liiguvad enda sõiduvahendiga, mille eest tuleb jooksvalt hoolitseda. Lastega leibkondadel on võrreldes lastetute leibkondadega suurem tõenäosus, et nad kulutavad transpordile üle keskmise. Seda, et lastega leibkondades kulub transpordile rohkem, on Eestis kinnitanud erinevad uurimused (Sammul jt, 2013; Järv jt, 2020).

4.9. Kulutused tervishoiule

Vanemaealise leibkonnapeaga leibkondadel on suurem võimalus, et nende kulutused tervishoiule on keskmisest suuremad. See on ka igati loogiline, sest kulutused tervishoiule kasvavad vanusega, sest võib kasvada vajadus ravimite võtmise järele (Vörk, 2018). Samuti on suurlinnades ja maapiirkondades elavatel leibkondadel suurem tõenäosus kulutada tervishoiule üle keskmise võrreldes väikelinnades elavate leibkondadega. See võib muuhulgas olla seotud sellega, et maapiirkondades oli ka suurem tõenäosus kulutada üle keskmise alkoholile ja tubakatoodetele, mis tervist rikuvad.

Leibkonnapea haridustaseme seos tervishoiukulutustega ei muutu kahe aasta võrdluses. Madala haridustasemega leibkonnapeaga leibkondadel on võrreldes teise taseme haridusega leibkonnapeaga leibkondadega suurem tõenäosus, et kulutused tervishoiule üldse puuduvad ja nende olemasolul on nad tõenäoliselt alla keskmise. Selle taga võib olla see, et madalama haridustasemega leibkonnapeaga leibkonna sissetulek on madalam ning neil ei jätku eelarves vahendeid tervishoiuga seotud kulutustele. Sama on kinnitanud ka Vörk (2018), et paljudele Eesti inimestele jäävad tervishoiu teenused oma hinna tõttu kättesaamatuks. Kõrgemalt haritud leibkonnapeaga leibkondadel on sissetulek kõrgem, neil on tõenäosus tervishoiule kulutada üle keskmise võrreldes teise taseme haridusega leibkonnapeaga leibkondadega ning nende jaoks on tervishoiuteenused kättesaadavamad.

Ühe ja kahe lapsega leibkonnad kulutasid 2019. aastal tervishoiule suurema tõenäosusega üle keskmise, kuid 2020. aastal kulutasid need leibkonnad väiksema tõenäosusega üle keskmise. See võib tuleneda sellest, et arstiabi kättesaadavusega oli erinevate piirangute tõttu 2020. aastal probleeme ja lastega ei mindud kohe arstile. Samuti olid lapsed palju kodus, sest koolid ja lasteaiad olid kinni, mistõttu liikumine vähenes ning nii võis ka haigestumine erinevatesse nakkushaigustesse väheneda ja vajadus tervishoiuteenustele järele langeda ning seetõttu ka kulutati sellele vähem.

4.10. Muutused leibkondade kulutustes

Kokkuvõttes saab öelda, et erineva sotsiaaldemograafilise taustaga leibkondade tarbimismustrid erinesid vaadeldud aastatel – osadele kulugruppidele tehtud kulutused muutusid kahe aasta

võrdluses rohkem, teised püsisid stabiilsemad. Kõige rohkem tõusid keskmised kulutused toidule ja mittealkohoolsetele jookidele, kõige rohkem langesid kulutused transpordile, vabale ajale ning alkohoolsetele jookidele ja tubakatoodetele.

Kahe aasta võrdluses on kõige suuremad muutused mitme kulugrupi puhul toimunud elukoha asutuspiirkonna lõikes. Tervishoiule ning riieale ja jalanõudele tehtud kulutuste osas oli maapiirkondades elavatel leibkondadel võrreldes väikelinnades elavate leibkondadega 2019. aastal väiksem tõenäosus, et nad kulutavad tervishoiule üle keskmise, kuid 2020. aastal oli suurem tõenäosus, et kulutavad üle keskmise. Suurlinnades elavatel leibkondadel oli 2019. aastal võrreldes väikelinnades elavate leibkondadega väiksem tõenäosus, et nad kulutavad toidule ja mittealkohoolsetele jookidele üle keskmise, kuid 2020. aastal oli olukord vastupidine. Samasugune muster oli suurlinnades elavatel leibkondadel ka riieale ja jalanõudele tehtud kulutuste osas. Samas oli suurlinnades elavatel leibkondadel 2019. aastal suurem tõenäosus kulutada väljaspool kodu söömisele üle keskmise, kuid 2020. aastal oli seis vastupidine. Seega kasvasid suurlinnades elavate leibkondadel võrreldes teistes piirkondades elavate leibkondadega kulutused toidule ja mittealkohoolsetele jookidele ning riieale ja jalanõudele, samas kui maapiirkondades elavatel leibkondadel kasvasid kulutused tervishoiule ning samuti riieale ja jalanõudele

Väljaspool kodu söömisele tehtud kulutuste osas oli kahe aasta võrdluses erinevusi veel esimese taseme haridusega leibkonnapeaga leibkondades – 2019. aastal oli nendel leibkondadel suurem tõenäosus, et nad kulutavad sellele kulugrupile alla keskmise, kuid 2020. aastal oli suurem tõenäosus, et nad kulutavad üle keskmise. Kuna väljaspool kodu söömisele on kahe aasta võrdluses leibkondade keskmine kulutus ka tõusnud, siis on esimese taseme haridusega leibkonnapeaga leibkondades kahe aasta võrdluses kulutused sellele kulugrupile märgatavalt tõusnud.

Alkoholile ja tubakatoodetele tehtud kulutuste osas oli kõrgharidusega leibkonnapeaga leibkondadel 2019. aastal suurem tõenäosus, et kulutatakse üle keskmise, kuid 2020. aastal väiksem tõenäosus kulutada üle keskmise. Samas on neljandasse tulukvintiili kuuluvate leibkondadel 2019. aastal väiksem tõenäosus kulutada alkoholile ja tubakatoodetele üle keskmise ning 2020. aastal aga suurem tõenäosus kulutada üle keskmise. Alkoholi ja tubakatoodete kulugrupis on kahe aasta võrdluses keskmine kulutus langenud 548€lt 404€le. Seega ei pruukinud

neljandas tulukvintiilis olevatel leibkondade kulutuste suurusjärk sellele kulugrupile tegelikult eriti palju muutuda, sest keskmine kulutus on langenud.

Tervishoiule tehtud kulutused muutusid võrreldes kahe aastaga kõige rohkem leibkonnatüüpide lõikes. Kahe lapsevanema ning lastega leibkondadel oli 2019. aastal suurem tõenäosus, et nad kulutavad tervishoiule üle keskmise, kuid 2020. aastal suurem tõenäosus, et nad kulutavad alla keskmise. Üksikvanema leibkonnas oli aga vastupidine olukord – 2019. aastal väiksem tõenäosus, et nad kulutavad tervishoiule üle keskmise, kuid 2020. aastal suurem tõenäosus, et nad kulutavad üle keskmise. Kuna üksikvanemaid on palju ka esimeses tulukvintiilis, siis on näha ka seda, et esimesse tulukvintiili kuuluvatel leibkondadel on 2019. aastal väiksem tõenäosus kulutada alla keskmise ning aasta hiljem suurem tõenäosus kulutada üle keskmise. Seega kasvas tervishoiule tehtud kulutuste osakaal eelkõige kõige madalamate sissetulekutega ja üksikvanema leibkondade eelarvetes.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärk oli välja selgitada, millised olid erineva sotsiaaldemograafilise taustaga leibkondade tarbimismustrid ja kuidas on COVID-19 pandeemia levik leibkondade tarbimismustreid muutnud. Uurimuse teostamiseks kasutati Eesti leibkondade eelarve uuringu andmeid 2019. ja 2020. aastast. Andmeanalüüsiks kasutati multinoomset logistilist regressiooni, millega prognoositi kulutusi erinevatele kulugruppidele leibkondi iseloomustavate sotsiaaldemograafiliste tegurite abil. Töös käsitleti üheksat erinevat kulugruppi: kulutused toidule ja mittealkohoolsetele jookidele, väljaspool kodu söömisele, alkoholile ja tubakatoodetele, eluasemele, riidele ja jalanõudele, haridusele, vabale ajale, transpordile ja tervishoiule.

Tulemustest selgus, et erineva sotsiaaldemograafilise taustaga leibkondade tarbimismustrid erinesid mõlemal vaadeldud aastal. Peamised erinevused tulenevad leibkonnapea haridustasemest ja leibkonna sissetulekuvintiilist ning ka leibkonnatüüp määrab leibkonna tarbimisvajaduse ja kulude suurust. Mida madalam on leibkonnapea haridustase ja mida madalamas tulukvintiilis leibkond asub, seda väiksem on tõenäosus kulutada üle keskmise. Selline muster esines nii toidu ja mittealkohoolsete jookide, eluaseme, riiete ja jalanõude, vaba aja kui ka transpordi kulugrupis.

Samuti oli selgelt näha leibkonnatüüpide erinevusi eri kulugruppidele tehtud kulutustes – ühest inimesest koosneval leibkonnal on võrreldes lastetu paari/muu lastetu leibkonnaga suurem tõenäosus, et ta kulutab erinevatele kulugruppidele alla keskmise ning lastega leibkondadel on suurem tõenäosus, et nad kulutavad üle keskmise. Selline muster kehtis toidule ja mittealkohoolsetele jookidele, eluasemele, riidele ja jalanõudele, vabale ajale ja transpordile tehtud kulutuste osas.

COVID-19 levik ning sellega kaasnenud piirangud on muutnud erineva sotsiaaldemograafilise taustaga leibkondade kulutusi. Osadele kulugruppidele tehtud kulutused muutusid kahe aasta võrdluses rohkem, näiteks oli näha suuremat langust vabale ajale, alkoholile ja tubakatoodetele ning transpordile tehtud kulutustes. Kulustrite muutus on näha ka erinevate sotsiaaldemograafiliste tunnuste lõikes – paljudes kulugruppides langesid kulutused tõenäolisemalt alla keskmise just madalamates tulukvintiilides olevatel leibkondadel või esimese taseme haridusega leibkonnapeaga leibkondades, mis viitab sellele, et pandeemia tõttu muutunud

elukorraldus ja piirangud löid valusamalt just majanduslikult kehvemal järjel olevaid leibkondi. Kuna aga paljudes kulugruppides leibkondade keskmine kulutatud summa langes, siis oli näha, et madalamas tulukvintilis olevate leibkondade kulutused olid kahe aasta võrdluses mõnes kulugrupis muutunud tõenäolisemalt üle keskmise, sest keskmine kulutatud summa oli langenud.

Töö edasiarendusena oleks huvitav uurida kulutusi kulugruppide sees detailsemalt. Uurida tasuks näiteks sundkulutuste jagunemist alamkategooriate järgi leibkondade sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal. Siiski annab antud töö sisendit ja teadmist selles osas, millised on leibkondade üldisemad tarbimismustrid ja kuidas on need kahe aasta jooksul muutunud seoses COVID-19 pandeemia levikuga.

SUMMARY – Expenditures of Estonian households by socioeconomic characteristics before and after the Covid-19 pandemic outbreak

The aim of this master's thesis was to examine how the socio-demographic characteristics of Estonian households are tied to their consumption patterns and how COVID-19 pandemic has affected the consumption patterns of Estonian households. The statistical analysis of this thesis is based on the data of the Estonian Household Budget Survey from 2019 and 2020. Multinomial logistic regression was used for data analysis to examine how different socio-demographic characteristics of the households predict households' expenditures for different expenditure groups. This thesis covers nine different expenditure groups: food and non-alcoholic beverages, out-of-home dining, alcohol and tobacco, housing, clothing and footwear, education, leisure, transport and health.

The results showed that the consumption patterns of households with different socio-demographic backgrounds differed in both years. The main differences are explained the level of education of the head of the household and the income quintile of the household. The type of household also affects the consumption needs and expenses of the household. The lower the education level of the head of household and the lower the income quintile of the household, the less likely it is to spend more than average. This pattern was found in the expenditures on food and non-alcoholic beverages, housing, clothing and footwear, leisure and transport.

There were also clear differences between household types in spending on different expenditure groups – a one-person household is more likely to spend less than average on different expenditure groups than two-person households without a child/other childless households, and households with children are more likely to spend more than average. This pattern applied to expenditures on food and non-alcoholic beverages, housing, clothing and footwear, leisure and transport.

The spread of COVID-19 and the restrictions that came with it have changed the expenditures of households from different socio-demographic backgrounds. Expenditures on some expenditure groups changed more – for example, there was a larger decrease in expenditure on leisure, alcohol and tobacco products and transport. Changes in expenditure patterns can also be seen across different socioeconomic characteristics – households in lower income quintiles or households with

primary education are more likely to spend less than average in many expenditure groups, suggesting that the economic lockdown and the other restrictions hit them harder. However, as the average amount spent by households in many expenditure groups decreased, it was observed that the expenditure of households in the lowest income quintile was more likely to have changed above average in some expenditure groups in two year comparison, because the average amount spent had decreased.

In further studies, it would be interesting to analyse the expenditures within the expenditure groups in more detail. For example, it would be feasible to study expenditure groups by subcategories of household socioeconomic characteristics. However, this research provides input and knowledge of the general consumption patterns of Estonian households and the changes in these patterns over the two years due to the spread of the COVID-19 pandemic.

KASUTATUD ALLIKAD

- Ainsaar, M. ja Maripuu, L. (2009). *Eakate heaolu Eestis 2007 – võrdlus lastega perede ning mitte-eestlaste rühmaga*. Rahvastikuministri büroo, Tallinn.
- Anniste, K., Biin, H., Osila, L., Koppel, K. ja Aaben, L. (2018). *Lapse õiguste ja vanemluse uuringu aruanne*. SA Poliitikauuringute Keskus PRAXIS. Tellinud: Sotsiaalministeerium.
- Alho, J. ja Keilman, N. (2010). On Future Household Structure. *Journal of the Royal Statistical Society. Series A, Vol. 173*, No. 1. pp. 117-143.
- Antelo, M., Magdalena, P. ja Reboredo, J. C. (2017). Economic crisis and the unemployment effect on household food expenditure: The case of Spain. *Food Policy*, 69, 11–24.
- Arvidsson, A. (2005). Brands: A critical perspective. *Journal of Consumer Culture*, 5, 235-258.
- Aytaç, I. A., Rankin, B. H. ja İbikoğlu, A. (2015). The Social Impact of the 2008 Global Economic Crisis on Neighborhoods, Households, and Individuals in Turkey. *Social Indicators Research*, 124, 1–19.
- Baumann, S., Szabo, M. ja Johnston, J. (2019). Understanding the food preferences of people of low socioeconomic status. *Journal of Consumer Culture*, 19(3), 316–339.
- Bauman, Z. (2001) 'Consuming Life'. *Journal of Consumer Culture* 1(1): 5–29.
- Berkman, L. F., Kawachi, I. ja Glymour, M. M. (Toim). (2014). *Social epidemiology* (Second edition). Oxford University Press.
- Boerefijn, P. (2020). Toidupanga laod tühjenevad, abivajajate arv on hüppeliselt kasvanud. *ERR*. <https://www.err.ee/1197907/toidupanga-laod-tuhjenevad-abivajajate-arv-on-huypeliselt-kasvanud>. Kasutatud 20.05.2021.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Harvard University Press

Breen, P. ja Manders, B. (2021). Quarterly alcohol-specific deaths in England and Wales: 2001 to 2019 registrations and Quarter 1 (Jan to Mar) to Quarter 4 (Oct to Dec) 2020 provisional registrations. *Office of National Statistics*. Kasutatud 09.05.2021. <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/birthsdeathsandmarriages/deaths/bulletins/quarterlyalcohol-specificdeathsinenglandandwales/2001to2019registrationsandquarter1jantomartoquarter4octtodec2020provisionalregistrations>

Brennan, S. L., Henry, M. J., Nicholson, G. C., Kotowicz, M. A. ja Pasco, J. A. (2010). Socioeconomic status, obesity and lifestyle in men: The Geelong Osteoporosis Study. *Journal of Men's Health*, 7(1), 31–41.

Chai, A. (2018). Household Consumption Patterns and the Sectoral Composition of Growing Economies: A Review of the Interlinkages. – Inclusive and Sustainable Industrial Development. *Working Paper Series WP3/2018*. United Nations Industrial Development Organization.

Ettevõtete kiirstatistika (i.a) *Statistikaameti kodulehekül*. Kasutatud 10.11.2020. <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/viiruse-moju-eestile/ettevotete-kiirstatistika>

Flandrin, J.-L. (1996). Mealtimes in France before the nineteenth century. *Food and Foodways*, 6(3-4), 261–282.

Gerstberger, C. ja Yaneva, D. (2013). Analysis of EU-27 household final consumption expenditure—Baltic countries and Greece still suffering most from the economic and financial crisis. *Statistics in focus*, 2, 2013.

Harro, M. (2002). Eesti koolinoorte tervis ja selle sõltuvus perekonna sotsiaalmajanduslikust olukorrast. *Eesti Arst*, 81(4), 216–221.

Inglis, V., Ball, K. ja Crawford, D. (2005). Why do women of low socioeconomic status have poorer dietary behaviours than women of higher socioeconomic status? A qualitative exploration. *Appetite*, 45(3): 334-43.

Jackson, P., del Aguila, R. P., Clarke, I., Hallsworth, A., de Kervenoael, R. ja Kirkup, M. (2006). Retail Restructuring and Consumer Choice 2. Understanding Consumer Choice at the Household Level. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 38(1), 47–67.

Järv, E., Beilmann, K., Kaljuvee, E. (2020) Laste ligipääsetavuse uuring. Uuringu raport.

Kamakura, W. A. ja Mazzon, J. A. (2013). Socioeconomic status and consumption in an emerging economy. *International Journal of Research in Marketing*, 30(1), 4–18.

Kandla, K., Reedi, K., Stoppel, R., Järv, B., Press, K., Tael-Öeren, M. ja Sokk, T. (2019). *Alkoholi nähtavuse uuring. Alkoholi väljapanek enne ja pärast alkoholi nähtavuse piiramise seaduse jõustumist 1. juunil 2019 ning muudatuste mõju*. Lõpparuanne. Sotsiaalministeerium, Tallinn.

Katz-Gerro, T. (2002). Highbrow Cultural Consumption and Class Distinction on Italy, Israel, West Germany, Sweden, and United States. *Social Forces*, 2002, 81, 1: 207-229.

Keller, M. (2004). Tarbimiskultuuri pinged tänapäeva Eestis. *Akadeemia*, 2004, 16, 10: 2228-2253.

Keller, M. (2005). Needs, Desires and the Experience of Scarcity. *Journal of Consumer Culture*, 5, 1, 65-85.

Kernel, A. (2001). Food Expenditure Patterns of the Urban and the Rural Households in Greece. *Agricultural Economics Review. A Kernel Regression Analyses. 2001. Vol.2. No 1 pp. 19* Panos Fousekis and Panagoitis Lazaridis.

Käbin, M. (2020). Ligi pooled kontsertidest toimuvad Tallinnas. *Statistikaamet*. <https://www.stat.ee/et/uudised/ligi-pooled-kontsertidest-toimuvad-tallinnas>. Kasutatud 30.03.2021.

Käbin, M. (2020). Muuseumid meelitavad kohale üha rohkem inimesi. *Statistikaamet*. <https://www.stat.ee/et/uudised/pressiteade-2020-062>. Kasutatud 30.03.2021.

Leesment, M. (2018). Kuidas jõukus tarbimist mõjutab? *Eesti Statistika Kvartalikiri*. 4/18
<https://www.stat.ee/et/uudised/eesti-statistika-kvartalikiri-418>

Leibkonna eelarve uuring (i.a). *Statistikaameti kodulehekülg*. Kasutatud 12.02.2021,
<https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/metoodika-ja-kvaliteet/statistikatood/2020/40203>

Leonard, T., Hughes, A. E. ja Pruitt, S. L. (2017). Understanding How Low–Socioeconomic Status Households Cope with Health Shocks: An Analysis of Multisector Linked Data. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 669(1), 125–145.

Lepane, L., Josing, M., Martens, K., Orro, E., Reiman, M., Pulver, B., Nilson, K., Hansa, A., Niklus, I., Savina, V. ja Priedenthal E. (2020). *Eesti alkoholiturg, alkoholi tarbimine ja alkoholipoliitika 2019. aastal*. Eesti Konjunkturiinstituut, Tallinn.

Magrabi, F. M., Cha, S. S., Chung, Y. S. ja Yang, S.-J. (1991). The Economics of Household Consumption. *Greenwood Publishing Group*, 278 pages.

Manig, C. ja Moneta, A. (2009). More or Better? Measuring Quality versus Quantity in Food Consumption Papers on Economics and Evolution. Marburg: Philipps University.

Marks, G., N., Cresswell J. ja Ainley, J. (2006). Explaining socioeconomic inequalities in student achievement: The role of home and school factors, *Educational Research and Evaluation*, 12:02, 105-128.

Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50, pp. 370–396.

Miller, D. (2010). *Stuff*. Cornwall: Polity Press.

Miura, K., Giskes, K. ja Turrell, G. (2009). Socioeconomic differences in takeaway food consumption and their contribution to inequalities in dietary intakes. *Journal of epidemiology and community health*, 63, 820–826.

Müürsoo, A. (2020). Lastega peresid iseloomustab oma kodu ja palju ruumi. *Statistikaamet*. <https://www.stat.ee/et/uudised/2020/06/01/lastega-peresid-iseloomustab-oma-kodu-ja-palju-ruumi>. Kasutatud 29.03.2021.

Müürsoo, A. (2020). Toidule ja eluasemele kulub kolmandik leibkonna eelarvest. *Statistikaamet*. <https://www.stat.ee/et/uudised/pressiteade-2020-052>. Kasutatud 27.03.2021.

Müürsoo, A ja Põlluäär, K. (2021). Kümneni jooksul on pere kulutused oluliselt muutunud. *Statistikaamet*. <https://www.stat.ee/et/uudised/kumnendi-jooksul-pere-kulutused-oluliselt-muutunud>. Kasutatud 03.02.2021.

Ojamaa, B. (2021). Möödunud aastal kasutas ühistransporti kolmandiku võrra vähem reisijaid. *Statistikaamet*. <https://www.stat.ee/et/uudised/moodunud-aastal-kasutas-uhistransporti-kolmandiku-vorra-vahem-reisijaid>. Kasutatud 10.03.2021.

Orro, E., Josing, M., Hansa, A., Reiman, M. ja Lepane, L. (2019) *Tubakatoodete turg ja tarbimine Eestis*. Aastaraamat 2019. Eesti Konjunkturiinstituut, Tallinn.

Pugh, A. J. (2004). Windfall Child Rearing: Low-Income Care and Consumption. *Journal of Consumer Culture*, 4, 2, 229-249.

Põlluäär, K. (2018). Iga kolmeteistkümnes eestimaalane külastab mõnd pärimusmuusikafestivali. *Statistikaamet*. <https://www.stat.ee/et/uudised/2018/07/23/iga-kolmeteistkumnes-eestimaalane-kulastab-mond-parimusmuusikafestivali>. Kasutatud 30.03.2021.

Raamat, M.L. (2014). *Majanduskriisi mõju leibkondade toimetulekule eluasemekuludega*. Lõputöö. Tartu Ülikool, loodus- ja tehnoloogiateaduskond.

Raasik, K. (2021). Muuseumikülastuste arv langes aastaga üle kahe korra. *Statistikaamet*. <https://www.stat.ee/et/uudised/muuseumid-2020>. Kasutatud 15.05.2021.

Rafferty, K. (2011). Class-based emotions and the allure of fashion consumption. *Journal of Consumer Culture*, 11, 2, 239-260.

Ritzer, G. (2001). Explorations in the Sociology of Consumption. Fast Food, Credit Cards and Casinos. London: Sage Publications

Rootalu, K. (2014). Korrelatsioonikordajad. Kasutatud 18.03.2021
<http://samm.ut.ee/korrelatsioonikordajad>

Sammul, M., Tiit, E-M. ja Varbalane, U. (2013). Lapse ülalpidamiskulude arvutamise metoodika uuendamine ja analüüs. Lõppraport. Sotsiaalministeerium. Tellinud: Sotsiaalministeerium.

Siahpush, M., Farazi, P. A., Maloney, S. I., Dinkel, D., Nguyen, M. N. ja Singh, G. K. (2018). Socioeconomic status and cigarette expenditure among US households: Results from 2010 to 2015 Consumer Expenditure Survey. *BMJ Open*, 8(6).

Sheth (2020) Impact of Covid-19 on consumer behavior: Will the old habits return or die? *Journal of Business Research*, 117, 280-283.

Statistikaamet 2018. Eesti Vabariik 100. Statistiline album.

Stewart, S. D. ja Menning, C. L. (2009). Family Structure, Nonresident Father Involvement, and Adolescent Eating Patterns. *Journal of Adolescent Health*, 45(2), 193–201.

Zukin, S. & Smith Maguire, J. (2004). Consumers and Consumption. *Annual Review of Sociology*, 2004, 30: 173-197

Tasuja, M. (2011). Eesti leibkonnad ja eluruumid läbi loendusprisma. *Akadeemia*, 12, 2313-2330

Tikva, P. ja Arnik, K. (2010). Leibkonna eelarve uuring. Metoodika. Statistikaamet.

Timmer, C. P., Falcon, W. P., Pearson, S. R. (1983). *Food policy Analysis*. Baltimore: Johns Hopkins University Press. p. 43

Toidupanga toiduabi (i.a) *Toidupanga kodulehekül*. Kasutatud 17.03.2021,
<https://www.toidupank.ee/meist/meie-lugu/>

Tooding, L.-M. (2014). Regressioonimudelid. Kasutatud 18.03.2021, <http://samm.ut.ee/regressioonanalyyis>

Trumm, E., Kiisel, M., Lees, K. ja Keerberg, C.M. (2019) Eesti elanike sissetuleku- ja varaprofiilid. TÜ sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus, Tartu. Tellinud: Arenguseire Keskus.

Twigg, J. ja Majima, S. (2014). Consumption and the constitution of age: Expenditure patterns on clothing, hair and cosmetics among post-war 'baby boomers'. *Journal of Aging Studies*, 30, 23-32

Vainu, V. (2018). Elanike alkoholitarbimine ja piiriülene alkoholi ostmine. Turu-uuringute AS. Tellinud: Sotsiaalministeerium.

Veblen, T. (1899). The Theory of the Leisure Class. (<http://xroads.virginia.edu/%7EHYPER/VEBLEN/veblenhp.html>. 11.03.2021)

Verick, S. (2009). Who is hit hardest during a financial crisis? The vulnerability of young men and women to unemployment in an economic downturn. *IZA Discussion Papers*, No. 4359.

Vihalemm, T. ja Keller, M. (2011). Looking Russian or Estonian: Young consumers constructing the ethnic "self" and "other". *Consumption, Markets and Culture*, 14, 3: 293 - 309.

Voog, A. ja Sarv, K. (2012). Eesti elanike toitumisharjumused ja toidukaupade ostueelistused 2011. aastal. TNS Emor. Tellinud: Põllumajandusministeerium.

Vörk, A., Habicht, J., Xu K., ja Kutzin, J. (2010). *Income-related inequality in health care financing and utilization in Estonia since 2000*. Health Financing Policy Paper 3/2010.

Vörk, A. (2018). *Sissetulekute ja omaosaluse seos tervishoiuteenuste kättesaadavuse ning kasutamisega Eesti Terviseuuringu 2014 andmetel*. Analüüs.

Waerdahl, R. (2005). Maybe I'll need a pair of Levi's before junior high? Child to youth trajectories and anticipatory socialization. *Childhood*, 12, 2: 201-219.

Wattanasuwan, K. (2005). The Self and Symbolic Consumption. *The Journal of American Academy of Business*, 6, 1, 179-184.

Wiig Dammann, K. ja Smith, C. (2009). Factors Affecting Low-income Women's Food Choices and the Perceived Impact of Dietary Intake and Socioeconomic Status on Their Health and Weight. *Journal of Nutrition Education and Behavior*, 41(4), 242–253.

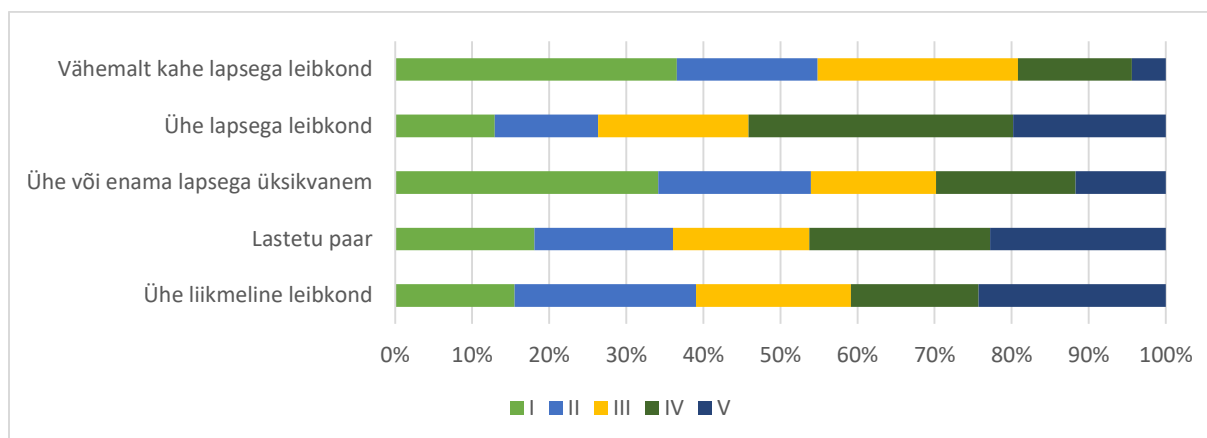
Yarosz, D., J. ja Barnett, W., S. (2001). Who reads to young children? Identifying predictors of family reading activities. *Reading Psychology*, 22:1, 67-81.

LISAD

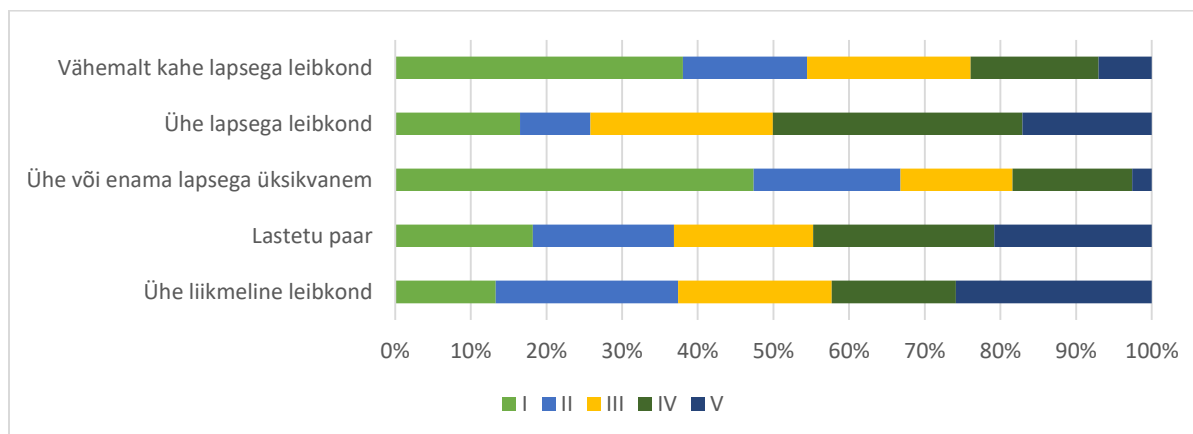
Lisa 1. Leibkondade arv leibkonna tüübi järgi 2019. ja 2020. aastal

Leibkonna tüüp	2019		2020	
	arv	%	arv	%
Ühe liikmega leibkond	244 414	40,3	259 410	42,4
Lastetu paar	204 708	33,7	197 221	32,2
Ühe või enama lapsega üksikvanem	20 877	3,4	18 538	3,0
Ühe lapsega leibkond	45 091	7,4	41 232	6,7
Vähemalt kahe lapsega leibkond	91 519	15,1	95334	15,6
Kokku	606 609	100,0	611 736	100,0

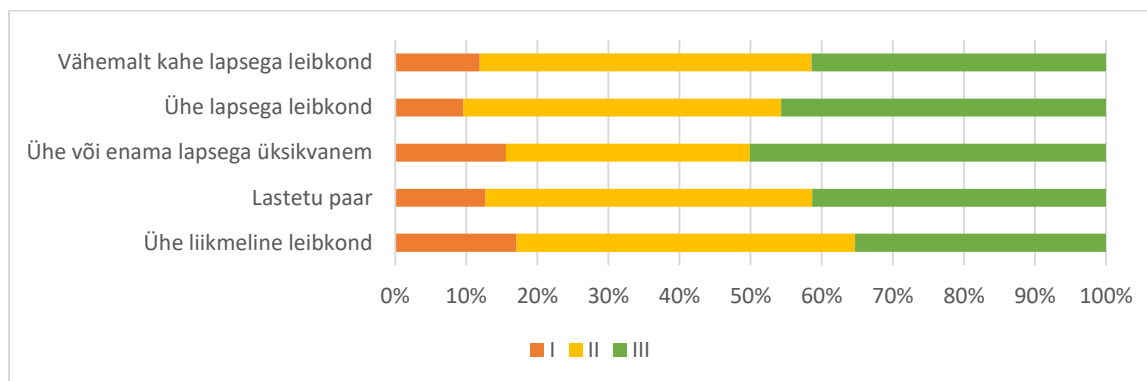
Lisa 2. Leibkonnatüübi jaotus tulukvintiili järgi, 2019. a



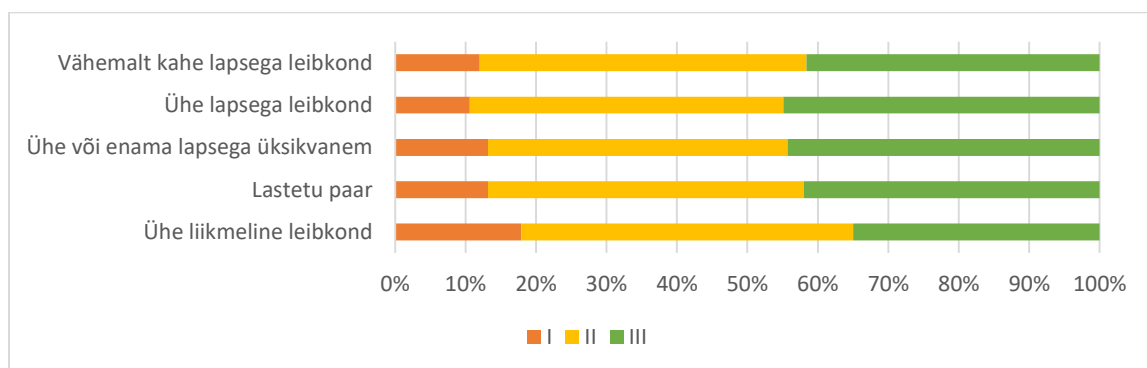
Lisa 3. Leibkonnatüübi jaotus tulukvintiili järgi, 2020. a



Lisa 4. Leibkonnatüübi jaotus leibkonnapea haridustaseme järgi, 2019. a



Lisa 5. Leibkonnatüübi jaotus leibkonnapea haridustaseme järgi, 2020. a



Lisa 6. Multinoomne logistiline regressioonanalüüs toidule ja mittealkohoolsetele jookidele tehtud kulutuste suuruste prognoosimiseks sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal

Alla keskmise kulutused	2019		2020	
	Regressiooni kordaja	Riskisuhe	Regressiooni kordaja	Riskisuhe
Sugu ¹	0,002	0,998	-0,126***	0,882
Kodune keel ²	-0,390***	0,677	-0,230***	0,794
Leibkonnapea vanus: noor ³	0,306***	1,358	0,206***	1,229
Leibkonnapea vanus: vanemaealine ³	0,091***	1,096	0,398***	1,489
Elukoha asutuspriirkond: tihedalt asustatud ⁴	0,058***	1,060	-0,088***	0,916
Elukoha asutuspriirkond: hõredalt asustatud ⁴	-0,10	0,990	-0,285***	0,752
Haridustase: esimene tase ⁵	0,281***	1,325	0,144***	1,155
Haridustase: kolmas tase ⁵	-2,36***	0,790	-0,215***	0,807
Sissetulekukvintil: esimene ⁶	0,402***	1,494	0,422***	1,525
Sissetulekukvintil: teine ⁶	0,115***	1,122	0,116***	1,123
Sissetulekukvintil: neljas ⁶	-0,237***	0,789	-0,196***	0,822
Sissetulekukvintil: viies ⁶	-0,456***	0,634	-0,485***	0,616
Leibkonnatüüp: ühest inimesest koosnev leibkond ⁷	2,194***	8,975	1,481***	4,396
Leibkonnatüüp: lastega üksikvanem ⁷	0,321***	1,379	0,418***	1,518
Leibkonnatüüp: ühe lapsega leibkond ⁷	-0,554***	0,575	-0,400***	0,670
Leibkonnatüüp: vähemalt kahe lapsega leibkond ⁷	-1,022***	0,360	-0,781***	0,458

2019. aasta Cox ja Snelli kordaja on 0,262, 2020. aasta Cox ja Snelli kordaja on 0,185

Sõltuva tunnuse taustkategooria: üle keskmise kulutused

Sõltumatute tunnuste taustakategooriad: leibkonnapea sugu¹: *naine*; kodune keel²: *muu keel*; leibkonnapea vanus³: *40–64 aastane*; asutuspriirkond⁴: *keskmise tihedusega asustatud*; leibkonnapea haridustase⁵: *teise taseme haridus*; sissetuleku kvintil⁶: *kolmas kvintil*; leibkonnatüüp⁷: *lastetu paar/muu lastetu leibkond*

***p < 0,01; **0,01 < p < 0,05; *0,005 < p < 0,1

Lisa 7. Multinoomne logistiline regressioonanalüüs väljas söömisele tehtud kulutuste suuruse prognoosimiseks sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal

Kulutused puuduvad	2019		2020	
	Regressiooni kordaja	Riskisuhe	Regressiooni kordaja	Riskisuhe
Sugu ¹	0,003	1,003	0,004	1,004
Kodune keel ²	-0,966***	0,381	-0,602***	0,548
Leibkonnapea vanus: noor ³	-0,712***	0,490	-0,328***	0,720
Leibkonnapea vanus: vanemaealine ³	1,297***	3,659	1,066***	2,904
Elukoha asutuspriirkond: tihedalt asustatud ⁴	-0,348***	0,706	-0,338***	0,713
Elukoha asutuspriirkond: hõredalt asustatud ⁴	0,578***	1,783	0,095***	1,099
Haridustase: esimene tase ⁵	0,529***	1,698	0,064***	1,066
Haridustase: kolmas tase ⁵	-0,546***	0,579	-0,427***	0,652
Sissetulekukvintil: esimene ⁶	0,746***	2,108	0,587***	1,798
Sissetulekukvintil: teine ⁶	0,374***	1,454	0,085***	1,088
Sissetulekukvintil: neljas ⁶	-0,584***	0,558	-0,405***	0,667
Sissetulekukvintil: viies ⁶	-0,899***	0,407	-0,946***	0,388
Leibkonnatüüp: ühest inimesest koosnev leibkond ⁷	0,444***	1,560	0,440***	1,553
Leibkonnatüüp: lastega üksikvanem ⁷	-0,194***	0,823	-0,197***	0,821
Leibkonnatüüp: ühe lapsega leibkond ⁷	-0,688***	0,503	-0,385***	0,680
Leibkonnatüüp: vähemalt kahe lapsega leibkond ⁷	-1,277***	0,249	-0,826***	0,483
Alla keskmise kulutused	2019		2020	
	Regressiooni kordaja	Riskisuhe	Regressiooni kordaja	Riskisuhe
Sugu ¹	-0,201***	0,818	-0,084***	0,920
Kodune keel ²	-0,550***	0,577	-0,096***	0,908
Leibkonnapea vanus: noor ³	-0,350***	0,704	-0,178***	0,837
Leibkonnapea vanus: vanemaealine ³	0,622***	1,862	0,367***	1,443
Elukoha asutuspriirkond: tihedalt asustatud ⁴	-0,391***	0,676	0,082***	1,085
Elukoha asutuspriirkond: hõredalt asustatud ⁴	0,339***	1,403	0,213***	1,238
Haridustase: esimene tase ⁵	0,291***	1,337	-0,088***	0,916
Haridustase: kolmas tase ⁵	-0,217***	0,805	-0,114***	0,892

Sissetulekukvintil: esimene ⁶	0,222***	1,248	0,410***	1,507
Sissetulekukvintil: teine ⁶	0,268***	1,308	0,069***	1,071
Sissetulekukvintil: neljas ⁶	-0,304***	0,738	-0,183***	0,833
Sissetulekukvintil: viies ⁶	-0,401***	0,670	-0,597***	0,550
Leibkonnatüüp: ühest inimesest koosnev leibkond ⁷	0,654***	1,924	0,267***	1,306
Leibkonnatüüp: lastega üksikvanem ⁷	0,503***	1,653	0,393***	1,481
Leibkonnatüüp: ühe lapsega leibkond ⁷	-0,309***	0,734	-0,053**	0,949
Leibkonnatüüp: vähemalt kahe lapsega leibkond ⁷	-0,395***	0,674	-0,364***	0,695

2019. aasta Cox ja Snelli kordaja on 0,267, 2020. aasta Cox ja Snelli kordaja on 0,168

Sõltuva tunnuse taustkategooria: üle keskmise kulutused

Sõltumatute tunnuste taustakategooriad: leibkonnapea sugu¹: *naine*; kodune keel²: *muu keel*; leibkonnapea vanus³: *40–64 aastane*; asutuspriirkond⁴: *keskmise tihedusega asustatud*; leibkonnapea haridustase⁵: *teise taseme haridus*; sissetuleku kvintil⁶: *kolmas kvintil*; leibkonnatüüp⁷: *lastetu paar/muu lastetu leibkond*

*** $p < 0,01$; ** $0,01 < p < 0,05$; * $0,005 < p < 0,1$

Lisa 8. Multinoomne logistiline regressioonanalüüs alkoholile ja tubakatoodetele tehtud kulutuste suuruse prognoosimiseks sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal

Kulutused puuduvad	2019		2020	
	Regressiooni kordaja	Riskisuhe	Regressiooni kordaja	Riskisuhe
Sugu ¹	-0,453***	0,636	-0,257***	0,773
Kodune keel ²	-0,180***	0,836	-0,135***	0,874
Leibkonnapea vanus: noor ³	0,072***	1,075	0,062***	1,064
Leibkonnapea vanus: vanemaealine ³	0,759***	2,137	0,712***	2,039
Elukoha asutuspriirkond: tihedalt asustatud ⁴	0,036**	1,037	0,082***	1,085
Elukoha asutuspriirkond: hõredalt asustatud ⁴	-0,255***	0,775	-0,060***	0,942
Haridustase: esimene tase ⁵	-0,132***	0,876	-0,106***	0,899
Haridustase: kolmas tase ⁵	-0,135***	0,874	0,006	1,006
Sissetulekukvintil: esimene ⁶	0,077***	1,080	0,193***	1,213
Sissetulekukvintil: teine ⁶	0,268***	1,307	0,101***	1,107
Sissetulekukvintil: neljas ⁶	0,008	1,008	-0,357***	0,700
Sissetulekukvintil: viies ⁶	-0,476***	0,621	-0,500***	0,607
Leibkonnatüüp: ühest inimesest koosnev leibkond ⁷	0,845	2,327	0,724***	2,062
Leibkonnatüüp: lastega üksikvanem ⁷	0,332	1,394	0,440***	1,553
Leibkonnatüüp: ühe lapsega leibkond ⁷	0,198***	1,219	-0,026	0,974
Leibkonnatüüp: vähemalt kahe lapsega leibkond ⁷	-0,038***	0,962	-0,139***	0,870
Alla keskmise kulutused	2019		2020	
	Regressiooni kordaja	Riskisuhe	Regressiooni kordaja	Riskisuhe
Sugu ¹	-0,074**	0,929	-0,007	0,993
Kodune keel ²	-0,172***	0,842	-0,091***	0,913
Leibkonnapea vanus: noor ³	-0,001	0,99	0,101***	1,106
Leibkonnapea vanus: vana ³	0,549***	1,731	0,322***	1,380
Elukoha asutuspriirkond: tihedalt asustatud ⁴	-0,018	0,982	0,003	1,003
Elukoha asutuspriirkond: hõredalt asustatud ⁴	-0,274***	0,760	-0,153***	0,858
Haridustase: esimene tase ⁵	0,017	1,017	0,145***	1,156
Haridustase: kolmas tase ⁵	-0,089***	0,915	0,267***	1,306

Sissetulekukvintil: esimene ⁶	-0,286***	0,751	0,286***	1,331
Sissetulekukvintil: teine ⁶	0,130***	1,108	0,156***	0,168
Sissetulekukvintil: neljas ⁶	0,066***	1,068	-0,099***	0,906
Sissetulekukvintil: viies ⁶	-0,235***	0,791	-0,227***	1,797
Leibkonnatüüp: ühest inimesest koosnev leibkond ⁷	0,466***	1,593	0,341***	1,407
Leibkonnatüüp: lastega üksikvanem ⁷	0,449***	1,567	0,468***	1,596
Leibkonnatüüp: ühe lapsega leibkond ⁷	0,339***	1,403	-0,095***	0,910
Leibkonnatüüp: vähemalt kahe lapsega leibkond ⁷	0,092***	1,096	0,007	1,007

2019. aasta Cox ja Snelli kordaja on 0,093, 2020. aasta Cox ja Snelli kordaja on 0,082

Sõltuva tunnuse taustkategooria: üle keskmise kulutused

Sõltumatute tunnuste taustakategooriad: leibkonnapea sugu¹: *naine*; kodune keel²: *muu keel*; leibkonnapea vanus³: *40–64 aastane*; asutuspriirkond⁴: *keskmise tihedusega asustatud*; leibkonnapea haridustase⁵: *teise taseme haridus*; sissetuleku kvintil⁶: *kolmas kvintil*; leibkonnatüüp⁷: *lastetu paar/muu lastetu leibkond*

*** $p < 0,01$; ** $0,01 < p < 0,05$; * $0,005 < p < 0,1$

Lisa 9. Multinoomne logistiline regressioonanalüüs eluasemele tehtud kulutuste suuruse prognoosimiseks sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal

Alla keskmise kulutused	2019		2020	
	Regressiooni kordaja	Riskisuhe	Regressiooni kordaja	Riskisuhe
Sugu ¹	-0,120***	0,887	-0,129***	0,879
Kodune keel ²	-0,190***	0,827	-0,131***	0,877
Leibkonnapea vanus: noor ³	-0,182***	0,834	-0,195***	0,823
Leibkonnapea vanus: vanemaealine ³	0,284***	1,329	0,394***	1,483
Elukoha asutuspriirkond: tihedalt asustatud ⁴	0,193***	1,213	0,130***	1,109
Elukoha asutuspriirkond: hõredalt asustatud ⁴	0,600***	1,823	0,253***	1,287
Haridustase: esimene tase ⁵	0,122***	1,129	0,031**	1,032
Haridustase: kolmas tase ⁵	-0,252***	0,788	-0,211***	0,810
Sissetulekukvintil: esimene ⁶	0,400***	1,492	0,531***	1,701
Sissetulekukvintil: teine ⁶	0,169***	1,185	0,245***	1,278
Sissetulekukvintil: neljas ⁶	-0,140***	0,869	-0,083***	0,921
Sissetulekukvintil: viies ⁶	-0,307***	0,735	-0,332***	0,717
Leibkonnatüüp: ühest inimesest koosnev leibkond ⁷	0,738***	2,091	0,803***	2,232
Leibkonnatüüp: lastega üksikvanem ⁷	-0,092***	0,912	-0,252***	0,777
Leibkonnatüüp: ühe lapsega leibkond ⁷	-0,137***	0,872	-0,131***	0,877
Leibkonnatüüp: vähemalt kahe lapsega leibkond ⁷	-0,640***	0,527	-0,839***	0,432

2019. aasta Cox ja Snelli kordaja on 0,103, 2020. aasta Cox ja Snelli kordaja on 0,114

Sõltuva tunnuse taustkategooria: üle keskmise kulutused

Sõltumatute tunnuste taustakategooriad: leibkonnapea sugu¹: *naine*; kodune keel²: *muu keel*; leibkonnapea vanus³: *40–64 aastane*; asutuspriirkond⁴: *keskmise tihedusega asustatud*; leibkonnapea haridustase⁵: *teise taseme haridus*; sissetuleku kvintil⁶: *kolmas kvintil*; leibkonnatüüp⁷: *lastetu paar/muu lastetu leibkond*

*** $p < 0,01$; ** $0,01 < p < 0,05$; * $0,005 < p < 0,1$

Lisa 10. Multinoomne logistiline regressioonanalüüs riitele ja jalanõudele tehtud kulutuste suuruse prognoosimiseks sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal

Kulutused puuduvad	2019		2020	
	Regressiooni kordaja	Riskisuhe	Regressiooni kordaja	Riskisuhe
Sugu ¹	0,463***	1,589	0,147***	1,158
Kodune keel ²	-0,161***	0,851	-0,173***	0,841
Leibkonnapea vanus: noor ³	-0,170***	0,844	0,040***	1,041
Leibkonnapea vanus: vanemaealine ³	0,478***	1,612	0,613***	1,846
Elukoha asutuspriirkond: tihedalt asustatud ⁴	-0,025*	0,975	-0,282***	0,754
Elukoha asutuspriirkond: hõredalt asustatud ⁴	0,015	1,015	-0,131***	0,877
Haridustase: esimene tase ⁵	0,007	1,007	0,082***	1,086
Haridustase: kolmas tase ⁵	-0,193***	0,825	-0,224***	0,799
Sissetulekukvintil: esimene ⁶	0,487***	1,627	0,311***	1,365
Sissetulekukvintil: teine ⁶	0,217***	1,242	-0,168***	0,845
Sissetulekukvintil: neljas ⁶	-0,390***	0,677	-0,429***	0,651
Sissetulekukvintil: viies ⁶	-0,623***	0,537	-0,637***	0,529
Leibkonnatüüp: ühest inimesest koosnev leibkond ⁷	1,026***	2,790	0,446***	1,562
Leibkonnatüüp: lastega üksikvanem ⁷	-0,517***	0,596	-0,451***	0,637
Leibkonnatüüp: ühe lapsega leibkond ⁷	-0,834***	0,434	-0,644***	0,525
Leibkonnatüüp: vähemalt kahe lapsega leibkond ⁷	-1,097***	0,334	-1,081***	0,339
Alla keskmise kulutused	2019		2020	
	Regressiooni kordaja	Riskisuhe	Regressiooni kordaja	Riskisuhe
Sugu ¹	0,188***	1,207	-0,197***	0,821
Kodune keel ²	0,039***	1,040	-0,033***	0,968
Leibkonnapea vanus: noor ³	-0,026**	0,974	-0,095***	0,909
Leibkonnapea vanus: vana ³	0,561***	1,753	0,279***	1,322
Elukoha asutuspriirkond: tihedalt asustatud ⁴	0,561***	1,753	-0,182***	0,834
Elukoha asutuspriirkond: hõredalt asustatud ⁴	0,482***	1,619	-0,137***	0,872
Haridustase: esimene tase ⁵	-0,114***	0,892	0,179***	1,196
Haridustase: kolmas tase ⁵	-0,066***	0,936	-0,266***	0,766

Sissetulekukvintil: esimene ⁶	0,227***	1,225	0,175***	1,191
Sissetulekukvintil: teine ⁶	0,006	1,005	-0,254***	0,776
Sissetulekukvintil: neljas ⁶	-0,151***	0,860	-0,425***	0,654
Sissetulekukvintil: viies ⁶	-0,415***	0,661	-0,484***	0,616
Leibkonnatüüp: ühest inimesest koosnev leibkond ⁷	0,497***	1,643	0,161***	1,174
Leibkonnatüüp: lastega üksikvanem ⁷	-0,970***	0,379	-0,414***	0,661
Leibkonnatüüp: ühe lapsega leibkond ⁷	0,731**	0,481	-0,449***	0,638
Leibkonnatüüp: vähemalt kahe lapsega leibkond ⁷	-0,634***	0,530	-0,668***	0,513

2019. aasta Cox ja Snelli kordaja on 0,138, 2020. aasta Cox ja Snelli kordaja on 0,090

Sõltuva tunnuse taustkategooria: üle keskmise kulutused

Sõltumatute tunnuste taustakategooriad: leibkonnapea sugu¹: *naine*; kodune keel²: *muu keel*; leibkonnapea vanus³: *40–64 aastane*; asutuspriirkond⁴: *keskmise tihedusega asustatud*; leibkonnapea haridustase⁵: *teise taseme haridus*; sissetuleku kvintil⁶: *kolmas kvintil*; leibkonnatüüp⁷: *lastetu paar/muu lastetu leibkond*

*** $p < 0,01$; ** $0,01 < p < 0,05$; * $0,005 < p < 0,1$

Lisa 11. Multinoomne logistiline regressioonanalüüs haridusele tehtud kulutuste suuruse prognoosimiseks sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal

Kulutused puuduvad	2019		2020	
	Regressiooni kordaja	Riskisuhe	Regressiooni kordaja	Riskisuhe
Sugu ¹	-0,163***	0,849	0,029**	1,029
Kodune keel ²	-0,323***	0,724	-0,190***	0,827
Leibkonnapea vanus: noor ³	-0,540***	0,583	-0,373***	0,689
Leibkonnapea vanus: vanemaealine ³	0,931***	2,536	1,671***	5,319
Elukoha asutuspriirkond: tihedalt asustatud ⁴	-0,416***	0,659	-0,204***	0,815
Elukoha asutuspriirkond: hõredalt asustatud ⁴	0,267***	1,307	0,401***	1,493
Haridustase: esimene tase ⁵	0,308***	1,361	0,154***	1,167
Haridustase: kolmas tase ⁵	-0,457***	0,633	-0,410***	0,663
Sissetulekukvintil: esimene ⁶	0,046	0,9555	0,22	1,022
Sissetulekukvintil: teine ⁶	0,077***	1,080	-0,342***	0,710
Sissetulekukvintil: neljas ⁶	-0,667***	0,513	-0,448***	0,639
Sissetulekukvintil: viies ⁶	-0,943***	0,389	-0,985***	0,373
Leibkonnatüüp: ühest inimesest koosnev leibkond ⁷	0,377***	1,458	0,543***	1,720
Leibkonnatüüp: lastega üksikvanem ⁷	-1,299***	0,273	-1,026***	0,359
Leibkonnatüüp: ühe lapsega leibkond ⁷	-1,246***	0,288	-1,073***	0,342
Leibkonnatüüp: vähemalt kahe lapsega leibkond ⁷	-1,882***	0,152	-1,590***	0,204
Alla keskmise kulutused	2019		2020	
	Regressiooni kordaja	Riskisuhe	Regressiooni kordaja	Riskisuhe
Sugu ¹	-1,993***	0,136	16,101	9830096
Kodune keel ²	-0,366**	0,693	-16,831	4,904
Leibkonnapea vanus: noor ³	2,812***	16,636	18,216	81457017
Leibkonnapea vanus: vana ³	-16,584	6,274	1,304	3,685
Elukoha asutuspriirkond: tihedalt asustatud ⁴	-0,563***	0,570	-2,169	0,114
Elukoha asutuspriirkond: hõredalt asustatud ⁴	-1,232***	0,292	-2,489	0,083
Haridustase: esimene tase ⁵	-18,224	1,217	-17,601	2,271
Haridustase: kolmas tase ⁵	-1,316***	0,268	-17,624	2,217

Sissetulekukvintii: esimene ⁶	-0,010	0,990	-18,375	1,046
Sissetulekukvintii: teine ⁶	20,430	745467	-18,779	6,985
Sissetulekukvintii: neljas ⁶	19,219	221118	-19,950	2,167
Sissetulekukvintii: viies ⁶	-1,256	0,285	-20,587	1,146
Leibkonnatüüp: ühest inimesest koosnev leibkond ⁷	-18,946	5,915	-1,374	0,253
Leibkonnatüüp: lastega üksikvanem ⁷	-1,934***	0,145	-1,650	0,192
Leibkonnatüüp: ühe lapsega leibkond ⁷	-2,546***	0,078	-19,943	2,183
Leibkonnatüüp: vähemalt kahe lapsega leibkond ⁷	-1,657***	0,191	-19,025	5,465

2019. aasta Cox ja Snelli kordaja on 0,120, 2020. aasta Cox ja Snelli kordaja on 0,099

Sõltuva tunnuse taustkategooria: üle keskmise kulutused

Sõltumatute tunnuste taustakategooriad: leibkonnapea sugu¹: *naine*; kodune keel²: *muu keel*; leibkonnapea vanus³: *40–64 aastane*; asutuspriirkond⁴: *keskmise tihedusega asustatud*; leibkonnapea haridustase⁵: *teise taseme haridus*; sissetuleku kvintii⁶: *kolmas kvintii*; leibkonnatüüp⁷: *lastetu paar/muu lastetu leibkond*

*** $p < 0,01$; ** $0,01 < p < 0,05$; * $0,005 < p < 0,1$

Lisa 12. Multinoomne logistiline regressioonanalüüs vabale ajale tehtud kulutuste suuruse prognoosimiseks sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal

Kulutused puuduvad	2019		2020	
	Regressiooni kordaja	Riskisuhe	Regressiooni kordaja	Riskisuhe
Sugu ¹	0,321***	1,378	0,131***	1,140
Kodune keel ²	-0,694***	0,500	-0,535***	0,586
Leibkonnapea vanus: noor ³	0,168***	1,183	0,233***	1,262
Leibkonnapea vanus: vanemaealine ³	0,119***	1,126	0,499***	1,647
Elukoha asutuspriirkond: tihedalt asustatud ⁴	0,344***	1,410	0,023	1,023
Elukoha asutuspriirkond: hõredalt asustatud ⁴	-0,064***	0,938	-0,028	0,972
Haridustase: esimene tase ⁵	0,625***	1,869	0,166***	1,181
Haridustase: kolmas tase ⁵	-0,326***	0,722	-0,063***	0,939
Sissetulekukvintil: esimene ⁶	1,210***	3,354	0,739***	2,093
Sissetulekukvintil: teine ⁶	0,738***	2,092	0,203***	1,226
Sissetulekukvintil: neljas ⁶	-0,583***	0,558	-0,373***	0,688
Sissetulekukvintil: viies ⁶	-1,1662***	0,190	-0,948***	0,388
Leibkonnatüüp: ühest inimesest koosnev leibkond ⁷	1,312***	3,713	1,160***	3,190
Leibkonnatüüp: lastega üksikvanem ⁷	-1,344***	0,261	-0,810***	0,445
Leibkonnatüüp: ühe lapsega leibkond ⁷	-1,227***	0,279	-0,690***	0,502
Leibkonnatüüp: vähemalt kahe lapsega leibkond ⁷	-1,969***	0,140	-1,067***	0,344
Alla keskmise kulutused	2019		2020	
	Regressiooni kordaja	Riskisuhe	Regressiooni kordaja	Riskisuhe
Sugu ¹	0,085***	1,089	0,046***	1,407
Kodune keel ²	-0,539***	0,583	-0,293***	0,746
Leibkonnapea vanus: noor ³	-0,043***	0,958	0,015	1,015
Leibkonnapea vanus: vana ³	0,366***	1,441	0,534***	1,707
Elukoha asutuspriirkond: tihedalt asustatud ⁴	-0,287***	0,751	-0,109***	0,896
Elukoha asutuspriirkond: hõredalt asustatud ⁴	-0,065***	0,937	-0,045***	0,956
Haridustase: esimene tase ⁵	0,663***	1,494	0,158***	1,171
Haridustase: kolmas tase ⁵	-0,181***	0,835	-0,172***	0,842

Sissetulekukvintii: esimene ⁶	0,757***	2,131	0,514***	1,672
Sissetulekukvintii: teine ⁶	0,412***	1,510	0,119***	1,129
Sissetulekukvintii: neljas ⁶	-0,405***	0,667	-0,336***	0,715
Sissetulekukvintii: viies ⁶	-1,167***	0,311	-1,077***	0,341
Leibkonnatüüp: ühest inimesest koosnev leibkond ⁷	0,819***	2,268	0,737***	2,090
Leibkonnatüüp: lastega üksikvanem ⁷	-0,418***	0,658	-0,055*	0,946
Leibkonnatüüp: ühe lapsega leibkond ⁷	-0,854***	0,426	-0,608***	0,545
Leibkonnatüüp: vähemalt kahe lapsega leibkond ⁷	-1,374***	0,253	-1,014***	0,363

2019. aasta Cox ja Snelli kordaja on 0,229. 2020. aasta Cox ja Snelli kordaja on 0,154

Sõltuva tunnuse taustkategooria: üle keskmise kulutused

Sõltumatute tunnuste taustakategooriad: leibkonnapea sugu¹: *naine*; kodune keel²: *muu keel*; leibkonnapea vanus³: *40–64 aastane*; asutuspriirkond⁴: *keskmise tihedusega asustatud*; leibkonnapea haridustase⁵: *teise taseme haridus*; sissetuleku kvintii⁶: *kolmas kvintii*; leibkonnatüüp⁷: *lastetu paar/muu lastetu leibkond*

*** $p < 0,01$; ** $0,01 < p < 0,05$; * $0,005 < p < 0,1$

Lisa 13. Multinoomne logistiline regressioonanalüüs transpordile tehtud kulutuste suuruse prognoosimiseks sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal

Kulutused puuduvad	2019		2020	
	Regressiooni kordaja	Riskisuhe	Regressiooni kordaja	Riskisuhe
Sugu ¹	-0,313***	0,731	-0,223***	0,800
Kodune keel ²	-0,878***	0,415	-0,532***	0,588
Leibkonnapea vanus: noor ³	-0,646***	0,524	-0,235***	0,791
Leibkonnapea vanus: vanemaealine ³	0,933***	2,543	0,913***	2,492
Elukoha asutuspriirkond: tihedalt asustatud ⁴	0,319***	1,376	0,167***	1,182
Elukoha asutuspriirkond: hõredalt asustatud ⁴	-0,243***	0,784	-0,114***	0,892
Haridustase: esimene tase ⁵	0,594***	1,812	0,237***	1,268
Haridustase: kolmas tase ⁵	-0,563***	0,570	-0,485***	0,616
Sissetulekukvintil: esimene ⁶	0,653***	1,922	0,481***	1,618
Sissetulekukvintil: teine ⁶	0,362***	1,436	-0,088***	0,916
Sissetulekukvintil: neljas ⁶	-0,506***	0,603	-0,710***	0,491
Sissetulekukvintil: viies ⁶	-1,159***	0,314	-1,195***	0,303
Leibkonnatüüp: ühest inimesest koosnev leibkond ⁷	1,402***	4,064	1,113***	3,044
Leibkonnatüüp: lastega üksikvanem ⁷	0,062*	1,064	0,453***	0,635
Leibkonnatüüp: ühe lapsega leibkond ⁷	-0,592***	0,553	-0,641***	0,527
Leibkonnatüüp: vähemalt kahe lapsega leibkond ⁷	-1,098***	0,334	-0,890***	0,410
Alla keskmise kulutused	2019		2020	
	Regressiooni kordaja	Riskisuhe	Regressiooni kordaja	Riskisuhe
Sugu ¹	-0,128***	0,880	-0,113***	0,893
Kodune keel ²	-0,578***	0,561	-0,215***	0,807
Leibkonnapea vanus: noor ³	-0,274***	0,760	-0,058***	0,943
Leibkonnapea vanus: vana ³	0,378***	1,460	0,504***	1,656
Elukoha asutuspriirkond: tihedalt asustatud ⁴	-0,013***	0,987	0,146***	1,157
Elukoha asutuspriirkond: hõredalt asustatud ⁴	-0,180***	0,835	0,002	1,000
Haridustase: esimene tase ⁵	0,263	1,301	0,125***	1,133
Haridustase: kolmas tase ⁵	-0,162***	0,850	-0,196***	0,822

Sissetulekukvintii: esimene ⁶	0,239***	1,270	0,342***	1,408
Sissetulekukvintii: teine ⁶	0,169***	1,184	-0,135***	0,874
Sissetulekukvintii: neljas ⁶	-0,061***	0,940	-0,245***	0,782
Sissetulekukvintii: viies ⁶	-0,476***	0,621	-0,535***	0,586
Leibkonnatüüp: ühest inimesest koosnev leibkond ⁷	0,785***	2,193	0,705***	2,203
Leibkonnatüüp: lastega üksikvanem ⁷	0,211***	1,234	-0,354***	0,702
Leibkonnatüüp: ühe lapsega leibkond ⁷	-0,427***	0,653	-0,418***	0,658
Leibkonnatüüp: vähemalt kahe lapsega leibkond ⁷	-0,608***	0,544	-0,578***	0,556

2019. aasta Cox ja Snelli kordaja on 0,272, 2020. aasta Cox ja Snelli kordaja on 0,197

Sõltuva tunnuse taustkategooria: üle keskmise kulutused

Sõltumatute tunnuste taustakategooriad: leibkonnapea sugu¹: *naine*; kodune keel²: *muu keel*; leibkonnapea vanus³: *40–64 aastane*; asutuspriirkond⁴: *keskmise tihedusega asustatud*; leibkonnapea haridustase⁵: *teise taseme haridus*; sissetuleku kvintii⁶: *kolmas kvintii*; leibkonnatüüp⁷: *lastetu paar/muu lastetu leibkond*

*** $p < 0,01$; ** $0,01 < p < 0,05$; * $0,005 < p < 0,1$

Lisa 14. Multinoomne logistiline regressioonanalüüs tervishoiule tehtud kulutuste suuruse prognoosimiseks sotsiaaldemograafiliste tegurite põhjal

Kulutused puuduvad	2019		2020	
	Regressiooni kordaja	Riskisuhe	Regressiooni kordaja	Riskisuhe
Sugu ¹	0,281***	1,325	0,117***	1,124
Kodune keel ²	-0,207***	0,813	-0,234***	0,791
Leibkonnapea vanus: noor ³	0,341***	1,406	0,147***	1,158
Leibkonnapea vanus: vanemaealine ³	-0,772***	0,462	-0,514***	0,598
Elukoha asutuspriirkond: tihedalt asustatud ⁴	-0,145***	0,865	-0,361***	0,697
Elukoha asutuspriirkond: hõredalt asustatud ⁴	0,227***	1,255	-0,098***	0,906
Haridustase: esimene tase ⁵	0,359***	1,432	0,153***	1,165
Haridustase: kolmas tase ⁵	-0,366***	0,693	-0,271***	0,763
Sissetulekukvintil: esimene ⁶	0,409***	1,505	0,152***	1,164
Sissetulekukvintil: teine ⁶	0,262***	1,300	-0,261***	0,770
Sissetulekukvintil: neljas ⁶	0,088***	1,092	-0,043***	0,958
Sissetulekukvintil: viies ⁶	-0,096***	0,909	-0,186***	0,831
Leibkonnatüüp: ühest inimesest koosnev leibkond ⁷	0,751***	2,120	0,509***	1,663
Leibkonnatüüp: lastega üksikvanem ⁷	-0,247***	0,781	-0,015	0,985
Leibkonnatüüp: ühe lapsega leibkond ⁷	-0,438***	0,645	0,057***	1,059
Leibkonnatüüp: vähemalt kahe lapsega leibkond ⁷	-0,379***	0,684	-0,170***	0,844
Alla keskmise kulutused	2019		2020	
	Regressiooni kordaja	Riskisuhe	Regressiooni kordaja	Riskisuhe
Sugu ¹	0,204***	1,227	-0,145***	0,865
Kodune keel ²	-0,099***	0,916	-0,168***	0,846
Leibkonnapea vanus: noor ³	0,001	1,001	0,182***	1,200
Leibkonnapea vanus: vana ³	-0,334***	0,716	-0,328***	0,720
Elukoha asutuspriirkond: tihedalt asustatud ⁴	-0,038**	0,962	-0,149***	0,861
Elukoha asutuspriirkond: hõredalt asustatud ⁴	0,058***	1,060	-0,044**	0,957
Haridustase: esimene tase ⁵	0,098***	1,103	0,313***	1,368
Haridustase: kolmas tase ⁵	-0,342***	0,711	-0,202***	0,817

Sissetulekukvintii: esimene ⁶	0,335***	1,398	-0,180***	0,835
Sissetulekukvintii: teine ⁶	0,015	1,015	-0,185***	0,831
Sissetulekukvintii: neljas ⁶	0,058***	1,059	-0,126***	0,882
Sissetulekukvintii: viies ⁶	0,007	1,008	-0,169***	0,844
Leibkonnatüüp: ühest inimesest koosnev leibkond ⁷	0,279***	1,322	0,212***	1,237
Leibkonnatüüp: lastega üksikvanem ⁷	0,499***	1,648	-0,121***	0,886
Leibkonnatüüp: ühe lapsega leibkond ⁷	-0,171***	0,843	0,125***	1,133
Leibkonnatüüp: vähemalt kahe lapsega leibkond ⁷	-0,048***	0,953	0,053***	1,055

2019. aasta Cox ja Snelli kordaja on 0,068, 2020. aasta Cox ja Snelli kordaja on 0,035

Sõltuva tunnuse taustkategooria: üle keskmise kulutused

Sõltumatute tunnuste taustakategooriad: leibkonnapea sugu¹: *naine*; kodune keel²: *muu keel*; leibkonnapea vanus³: *40–64 aastane*; asutuspriirkond⁴: *keskmise tihedusega asustatud*; leibkonnapea haridustase⁵: *teise taseme haridus*; sissetuleku kvintii⁶: *kolmas kvintii*; leibkonnatüüp⁷: *lastetu paar/muu lastetu leibkond*

*** $p < 0,01$; ** $0,01 < p < 0,05$; * $0,005 < p < 0,1$

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Katriin Põlluäär,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Eesti leibkondade kulutused erinevatele kulugruppidele erinevate sotsiaaldemograafiliste tunnuste lõikes enne ja pärast COVID-19 pandeemia puhkemist“, mille juhendaja on Mai Beilmann, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Katriin Põlluäär

25.05.2021